

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

YASAMA DÖNEMİ

27

YASAMA YILI

6

SIRA SAYISI: 408

Tekirdağ Milletvekili Mustafa Şentop; Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Osmaniye Milletvekili Devlet Bahçeli; Adalet ve Kalkınma Partisi Grup Başkanı Sivas Milletvekili İsmet Yılmaz ve Grup Başkanvekilleri Tokat Milletvekili Özlem Zengin, Kayseri Milletvekili Mustafa Elitaş, Çanakkale Milletvekili Bülent Turan, Çankırı Milletvekili Muhammet Emin Akbaşoğlu, Bartın Milletvekili Yılmaz Tunç; Milliyetçi Hareket Partisi Grup Başkanvekilleri Manisa Milletvekili Erkan Akçay, Sakarya Milletvekili Muhammed Levent Bülbül; Büyük Birlik Partisi Genel Başkanı Ankara Milletvekili Mustafa Destici ile 325 Milletvekilinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2/4779) ve Anayasa Komisyonu Raporu

Not: Bu Sıra Sayısına; elektronik ortamda
<https://www.tbmm.gov.tr/yasama/komisyon-raporlari>
internet adresindeki sorgu sayfası üzerinden erişilebilmektedir.

Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

• 2/4779 Esas Numaralı Teklifin

- TBMM Başkanlığına Sunuş Yazısı4
- Katılma Yazısı 11
- Genel Gerekçesi12
- Madde Gerekçeleri14

• Anayasa Komisyonu Raporu16

• Muhalefet Şerhleri.....30

• Teklif Metni.....42

• Anayasa Komisyonunun Kabul Ettiği Metin43

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifimiz ve gerekçesi ilişikte sunulmuştur.

Gereğini arz ederiz.

<i>Mustafa Şentop</i> Tekirdağ	<i>Devlet Bahçeli</i> Osmaniye	<i>İsmet Yılmaz</i> Sivas
<i>Özlem Zengin</i> Tokat	<i>Mustafa Elitaş</i> Kayseri	<i>Bülent Turan</i> Çanakkale
<i>Muhammet Emin Akbaşoğlu</i> Çankırı	<i>Yılmaz Tunç</i> Bartın	<i>Erkan Akçay</i> Manisa
<i>Muhammed Levent Bülbül</i> Sakarya	<i>Mustafa Destici</i> Ankara	<i>Numan Kurtulmuş</i> İstanbul
<i>Binali Yıldırım</i> İzmir	<i>Fatih Şahin</i> Ankara	<i>Hayati Yazıcı</i> Rize
<i>Nurettin Canikli</i> İstanbul	<i>Serap Yaşar</i> İstanbul	<i>Arife Polat Düzgün</i> Ankara
<i>Ayşe Keşir</i> Düzce	<i>Zemzem Gülender Açıanal</i> Şanlıurfa	<i>Jülide İskenderoğlu</i> Çanakkale
<i>Asuman Erdoğan</i> Ankara	<i>Belgin Uygur</i> Balıkesir	<i>Lütfiye Selva Çam</i> Ankara
<i>Çiğdem Karaaslan</i> Samsun	<i>Ertunç Erkan Balta</i> Artvin	<i>Ali Cumhur Taşkın</i> Mersin
<i>Ahmet Salih Dal</i> Kilis	<i>Ceyda Bölünmez Çankırı</i> İzmir	<i>Rıza Posacı</i> Aydın
<i>Aziz Babuşcu</i> İstanbul	<i>İlknur İnceöz</i> Aksaray	<i>Semiha Ekinci</i> Sivas
<i>Fatih Süleyman Denizolgun</i> İstanbul	<i>Adnan Günnar</i> Trabzon	<i>Yunus Kılıç</i> Kars
<i>Osman Boyraz</i> İstanbul	<i>Barış Aydın</i> Ankara	<i>Osman Aşkın Bak</i> Rize
<i>İsmail Kaya</i> Osmaniye	<i>Tamer Dağlı</i> Adana	<i>Feyzi Berdibek</i> Bingöl

<i>Eyüp Özsoy</i> İstanbul	<i>Metin Gündoğdu</i> Ordu	<i>Mehmet Ali Özkan</i> Manisa
<i>Taner Yıldız</i> Kayseri	<i>Ahmet Aydın</i> Adıyaman	<i>Mücahit Durmuşoğlu</i> Osmaniye
<i>Selim Gültekin</i> Niğde	<i>Atilla Ödünç</i> Bursa	<i>Selman Oğuzhan Eser</i> Karaman
<i>Osman Nuri Gülaçar</i> Van	<i>Mehmet Özhaseki</i> Kayseri	<i>Erkan Kandemir</i> İstanbul
<i>Halil Özcan</i> Şanlıurfa	<i>Muhammed Avcı</i> Rize	<i>Vedat Demiröz</i> İstanbul
<i>Mihrimah Belma Satır</i> İstanbul	<i>Niyazi Güneş</i> Karabük	<i>Oğuzhan Kaya</i> Çorum
<i>Ahmet Mücahit Arınç</i> İstanbul	<i>Kenan Sofuoğlu</i> Sakarya	<i>Vildan Yılmaz Gürel</i> Bursa
<i>Necip Nasır</i> İzmir	<i>Vahit Kiler</i> Bitlis	<i>Mustafa Köse</i> Antalya
<i>Cemal Öztürk</i> Giresun	<i>Ali Özkaya</i> Afyonkarahisar	<i>Mehmet Şükrü Erdinç</i> Adana
<i>Ekrem Çelebi</i> Ağrı	<i>İsmail Ok</i> Balıkesir	<i>Yasin Uğur</i> Burdur
<i>Mehmet Ali Çelebi</i> İzmir	<i>Veyssel Eroğlu</i> Afyonkarahisar	<i>Sermin Balık</i> Elazığ
<i>Sami Çakır</i> Kocaeli	<i>Cemil Yaman</i> Kocaeli	<i>Volkan Bozkır</i> İstanbul
<i>Tahir Akyürek</i> Konya	<i>Jülide Sarıeroğlu</i> Adana	<i>Cihan Pektaş</i> Gümüşhane
<i>Ali Şahin</i> Gaziantep	<i>Mehmet Naci Bostancı</i> Ankara	<i>İbrahim Aydemir</i> Erzurum
<i>Selim Yağcı</i> Bilecik	<i>Ramazan Can</i> Kırıkkale	<i>Muhammet Müfit Aydın</i> Bursa
<i>Şirin Ünal</i> İstanbul	<i>Mehmet Mehdi Eker</i> Diyarbakır	<i>İsmail Bilen</i> Manisa

<i>Recep Özel</i>	<i>İsmail Güneş</i>	<i>Uğur Aydemir</i>
Isparta	Uşak	Manisa
<i>Şeyhmus Dinçel</i>	<i>Osman Mesten</i>	<i>Mustafa Canbey</i>
Mardin	Bursa	Balıkesir
<i>Abdullah Doğru</i>	<i>İrfan Kartal</i>	<i>Adil Çelik</i>
Adana	Van	Balıkesir
<i>Tamer Akkal</i>	<i>Yücel Menekşe</i>	<i>Müslüm Yüksel</i>
Manisa	Nevşehir	Gaziantep
<i>Mustafa Yel</i>	<i>Yaşar Kırkpınar</i>	<i>Cemal Bekle</i>
Tekirdağ	İzmir	İzmir
<i>İbrahim Aydın</i>	<i>Hacı Bayram Türkoğlu</i>	<i>Hüseyin Şanverdi</i>
Antalya	Hatay	Hatay
<i>Emrullah İşler</i>	<i>Zeynep Yıldız</i>	<i>Abdullah Nejat Koçer</i>
Ankara	Ankara	Gaziantep
<i>Ahmet Çakır</i>	<i>Orhan Yegin</i>	<i>Salih Cora</i>
Malatya	Ankara	Trabzon
<i>Osman Ören</i>	<i>Ahmet Berat Çonkar</i>	<i>Zeynep Gül Yılmaz</i>
Siirt	İstanbul	Mersin
<i>Fehmi Alpay Özalan</i>	<i>Yusuf Beyazıt</i>	<i>Bahar Ayvazoğlu</i>
İzmir	Tokat	Trabzon
<i>Şenel Yediyıldız</i>	<i>Ahmet Akay</i>	<i>Abdullah Güler</i>
Ordu	Şanlıurfa	İstanbul
<i>Ahmet Zenbilci</i>	<i>Cahit Özkan</i>	<i>İbrahim Yurdunuseven</i>
Adana	Denizli	Afyonkarahisar
<i>Mehmet Doğan Kubat</i>	<i>Muhammed Fatih Toprak</i>	<i>Murat Baybatur</i>
İstanbul	Adıyaman	Manisa
<i>Şamil Ayrım</i>	<i>Kemal Çelik</i>	<i>Bekir Kuvvet Erim</i>
İstanbul	Antalya	Aydın
<i>Nazım Maviş</i>	<i>Mehmet Yavuz Demir</i>	<i>Selman Özboyacı</i>
Sinop	Muğla	Konya

<i>Refik Özen</i> Bursa	<i>Erol Kavuncu</i> Çorum	<i>Mehmet Akif Yılmaz</i> Kocaeli
<i>Halil Etyemez</i> Konya	<i>Bayram Özçelik</i> Burdur	<i>Hakan Çavuşoğlu</i> Bursa
<i>Zafer Işık</i> Bursa	<i>Ahmet Sorgun</i> Konya	<i>Yalçın Akdoğan</i> Ankara
<i>İbrahim Halil Fırat</i> Adıyaman	<i>Abdulkadir Özel</i> Hatay	<i>Tuba Vural Çokal</i> Antalya
<i>Cemal Taşar</i> Bitlis	<i>Fahri Çakır</i> Düzce	<i>Hacı Ahmet Özdemir</i> Konya
<i>Derya Bakbak</i> Gaziantep	<i>Oya Eronat</i> Diyarbakır	<i>Hülya Nergis</i> Kayseri
<i>Emine Zeybek</i> Kocaeli	<i>Meliha Akyol</i> Yalova	<i>Çiğdem Koncagül</i> Tekirdağ
<i>Ceyda Çetin Erenler</i> Kütahya	<i>Fatma Aksal</i> Edirne	<i>Mehmet Sait Kirazoğlu</i> Gaziantep
<i>Tülay Kaynarca</i> İstanbul	<i>Ziya Altunyaldız</i> Konya	<i>Fatma Betül Sayan Kaya</i> İstanbul
<i>Hasan Çilez</i> Amasya	<i>Radiye Sezer Katırcıoğlu</i> Kocaeli	<i>Recep Akdağ</i> Erzurum
<i>İsmail Tamer</i> Kayseri	<i>Ergün Taşcı</i> Ordu	<i>Mustafa Levent Karahocagil</i> Amasya
<i>Mustafa Ataş</i> İstanbul	<i>Erol Kaya</i> İstanbul	<i>Mustafa Arslan</i> Tokat
<i>Ahmet Demircan</i> Samsun	<i>Metin Çelik</i> Kastamonu	<i>Şahin Tin</i> Denizli
<i>İshak Gazel</i> Kütahya	<i>Mahmut Atilla Kaya</i> İzmir	<i>Mehmet Cihat Sezal</i> Kahramanmaraş
<i>Ahmet Sami Ceylan</i> Çorum	<i>Süreyya Sadi Bilgiç</i> Isparta	<i>Selami Altınok</i> Erzurum

<i>Fetani Battal</i>	<i>Fuat Köktaş</i>	<i>Hacı Turan</i>
Bayburt	Samsun	Ankara
<i>Recep Uncuoğlu</i>	<i>Cengiz Demirkaya</i>	<i>Hakan Kahtalı</i>
Sakarya	Mardin	Malatya
<i>Nilgün Ök</i>	<i>Pakize Mutlu Aydemir</i>	<i>Müşerref Pervin Tuba</i>
Denizli	Balıkesir	Durgut
<i>Muhammet Balta</i>	<i>Emine Sare Aydın</i>	İstanbul
Trabzon	İstanbul	Öznur Çalık
<i>Efkan Ala</i>	<i>Ahmet Kılıç</i>	Malatya
Bursa	Bursa	<i>Ahmet Büyükgümüş</i>
<i>Recep Şeker</i>	<i>Ahmet Arslan</i>	Yalova
Karaman	Kars	<i>İlyas Şeker</i>
<i>Akif Çağatay Kılıç</i>	<i>Orhan Erdem</i>	Kocaeli
İstanbul	Konya	<i>Emine Yavuz Gözgeç</i>
<i>Abdullah Ağralı</i>	<i>Salim Çivitcioğlu</i>	Bursa
Konya	Çankırı	<i>Fehmi Küpçü</i>
<i>Ravza Kavakcı Kan</i>	<i>Yusuf Başer</i>	Bolu
İstanbul	Yozgat	<i>Bülent Tüfenkci</i>
<i>Yakup Taş</i>	<i>Ali İhsan Arslan</i>	Malatya
Adıyaman	Ankara	<i>Mustafa Esgin</i>
<i>Rizgin Birlik</i>	<i>Ahmet Tan</i>	Bursa
Şırnak	Kütahya	<i>Habibe Öçal</i>
<i>Leyla Şahin Usta</i>	<i>Arzu Aydın</i>	Kahramanmaraş
Konya	Bolu	<i>İffet Polat</i>
<i>Nevzat Ceylan</i>	<i>Atay Uslu</i>	İstanbul
Ankara	Antalya	<i>Ahmet Hamdi Çamlı</i>
<i>Canan Kalsın</i>	<i>Nabi Avcı</i>	İstanbul
İstanbul	Eskişehir	<i>Emine Nur Günay</i>
<i>Mehmet Altay</i>	<i>Ali İhsan Yavuz</i>	Eskişehir
Uşak	Sakarya	<i>Rümeysa Kadak</i>
		İstanbul

<i>Zehra Taşkesenlioğlu Ban</i>	<i>Cengiz Aydoğdu</i>	<i>Hasan Turan</i>
Erzurum	Aksaray	İstanbul
<i>Hamza Dağ</i>	<i>Kadir Aydın</i>	<i>Mustafa Savaş</i>
İzmir	Giresun	Aydın
<i>Ziver Özdemir</i>	<i>Hacı Osman Akgül</i>	<i>Metin Yavuz</i>
Batman	Gümüşhane	Aydın
<i>Mehmet Kasım Gülpınar</i>	<i>Zafer Sırakaya</i>	<i>Ahmet Uzer</i>
Şanlıurfa	İstanbul	Gaziantep
<i>Yusuf Ziya Yılmaz</i>	<i>Hüseyin Yayman</i>	<i>Yavuz Subaşı</i>
Samsun	Hatay	Balıkesir
<i>Polat Türkmen</i>	<i>Çiğdem Erdoğan Atabek</i>	<i>Harun Karacan</i>
Zonguldak	Sakarya	Eskişehir
<i>Serkan Bayram</i>	<i>Mahir Ünal</i>	<i>Ahmet Yıldız</i>
İstanbul	Kahramanmaraş	Denizli
<i>Sabahat Özgürsoy</i>	<i>Hamdi Uçar</i>	<i>Yelda Erol Gökcan</i>
Hatay	Zonguldak	Muğla
<i>Husret Dinç</i>	<i>Yıldırım Tuğrul Türkeş</i>	<i>Alev Dedegil</i>
Hakkari	Ankara	İstanbul
<i>Mehmet Uğur Gökgöz</i>	<i>İsmail Emrah Karayel</i>	<i>İbrahim Halil Yıldız</i>
Isparta	Kayseri	Şanlıurfa
<i>Mehmet Ali Cevheri</i>	<i>Zülfü Tolga Ağar</i>	<i>Mehmet Emin Şimşek</i>
Şanlıurfa	Elazığ	Muş
<i>Fikri Işık</i>	<i>Halil Özşavlı</i>	<i>Hakkı Köylü</i>
Kocaeli	Şanlıurfa	Kastamonu
<i>Gülay Samancı</i>	<i>Süleyman Karaman</i>	<i>Mehmet Habib Soluk</i>
Konya	Erzincan	Sivas
<i>Zülfü Demirbağ</i>	<i>Semra Kaplan Kıvırcık</i>	<i>Mustafa Hilmi Dülger</i>
Elazığ	Manisa	Kilis
<i>Mehmet Erdoğan</i>	<i>Burhan Çakır</i>	<i>Metin Bulut</i>
Gaziantep	Erzincan	Elazığ

<i>Ebubekir Bal</i> Diyarbakır	<i>Celalettin Güvenç</i> Kahramanmaraş	<i>Orhan Atalay</i> Ardahan
<i>Orhan Kırçalı</i> Samsun	<i>Cevdet Yılmaz</i> Bingöl	<i>Yavuz Ergun</i> Niğde
<i>Mustafa Kendirli</i> Kırşehir	<i>Ahmet Çolakoğlu</i> Zonguldak	<i>Ahmet Özdemir</i> Kahramanmaraş
<i>Selahattin Minsolmaz</i> Kırklareli	<i>Cumhur Ünal</i> Karabük	<i>Hacı Özkan</i> Mersin
<i>Hulusi Şentürk</i> İstanbul	<i>Sabri Öztürk</i> Giresun	<i>Mustafa Açıkgöz</i> Nevşehir
<i>Nevzat Şatıroğlu</i> İstanbul	<i>Sena Nur Çelik</i> Antalya	<i>Abdulahat Arvas</i> Van
<i>Mustafa Demir</i> İstanbul	<i>Halis Dalkılıç</i> İstanbul	<i>Celal Adan</i> İstanbul
<i>Feti Yıldız</i> İstanbul	<i>Edip Semih Yalçın</i> İstanbul	<i>İzzet Ulvi Yönter</i> İstanbul
<i>İsmet Büyükataman</i> Bursa	<i>Erkan Haberal</i> Ankara	<i>Mustafa Kalaycı</i> Konya
<i>İsmail Faruk Aksu</i> İstanbul	<i>İsmail Özdemir</i> Kayseri	<i>Mevlüt Karakaya</i> Ankara
<i>Kamil Aydın</i> Erzurum	<i>Sadir Durmaz</i> Ankara	<i>Yaşar Yıldırım</i> Ankara
<i>Muharrem Varlı</i> Adana	<i>Ayşe Sibel Ersoy</i> Adana	<i>Mehmet Taytak</i> Afyonkarahisar
<i>Ramazan Kaşlı</i> Aksaray	<i>Nevin Taşlıçay</i> Ankara	<i>Abdurrahman Başkan</i> Antalya
<i>Mustafa Hidayet Vahapoğlu</i> Bursa	<i>Ümit Yılmaz</i> Düzce	<i>Metin Nurullah Sazak</i> Eskişehir
<i>Ali Muhittin Taşdoğan</i> Gaziantep	<i>Sermet Atay</i> Gaziantep	<i>Lütfi Kaşıkçı</i> Hatay

<i>Yaşar Karadağ</i> İğdır	<i>Memet Bülent Karataş</i> İstanbul	<i>Cemal Çetin</i> İstanbul
<i>Arzu Erdem</i> İstanbul	<i>Hayati Arkaz</i> İstanbul	<i>Hasan Kalyoncu</i> İzmir
<i>Tamer Osmanağaoğlu</i> İzmir	<i>Sefer Aycan</i> Kahramanmaraş	<i>Mustafa Baki Ersoy</i> Kayseri
<i>Halil Öztürk</i> Kırıkkale	<i>Saffet Sancaklı</i> Kocaeli	<i>Esin Kara</i> Konya
<i>Ahmet Erbaş</i> Kütahya	<i>Mehmet Celal Fendoğlu</i> Malatya	<i>Olcay Kılavuz</i> Mersin
<i>Baki Şimşek</i> Mersin	<i>Ahmet Özyürek</i> Sivas	<i>İbrahim Özyavuz</i> Şanlıurfa
<i>Yücel Bulut</i> Tokat	<i>İbrahim Ethem Sedef</i> Yozgat	<i>Fatih Mehmet Şeker</i> İstanbul

KATILMA YAZISI

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

2/4779 esas sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifine katılıyorum.

19.12.2022

Abdulkadir Karaduman

Konya

HAVALE EDİLDİĞİ KOMİSYON (2/4779)	
ESAS	Anayasa Komisyonu

GENEL GEREKÇE

Her insan kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler; insan olmanın doğal sonucudur, bir anlaşmadan doğmaz ve devletin insana bir lütfu da değildir.

Devletin varlık sebebi; temel hak ve hürriyetlerin kaldırılması yahut sınırlandırılmasına kapı aralamak değil, aksine bu hakların güven içinde ve özgür bir iklimde kullanılmasını teminat altına almak ve bunun önündeki engelleri kaldırmaktır.

İnsan haklarına dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletinde ise insanın temel hak ve hürriyetleri, anayasa ve kanunların teminatı altındadır. Hiçbir insan dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrımcılığa tabi tutulamaz. Herkes kanun önünde eşittir. Devlet organları ve idare makamları, bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Böyle bir devlet, kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılmasının önündeki engelleri kaldırmakla da yükümlüdür.

Anayasanın Başlangıç Kısmında, her Türk vatandaşının Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme, maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 5 inci maddesinde de Devletin temel amaç ve görevlerinin, Türk milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak; kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu nedenle Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini; sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmakla ve insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamakla yükümlüdür.

Devlet bu yükümlülüğünü savsaklayamaz, tehir ve tecil edemez; derhal yerine getirir.

Temel hak ve hürriyetlerin en önemlilerinden biri de din ve vicdan hürriyetidir. Din ve vicdan hürriyeti; Anayasamızda, Ülkemizin taraf olduğu milletlerarası andlaşmalarda ve ayrıca birçok uluslararası belge, bildiri ve sözleşmede teminat altına alınmıştır.

Lâiklik ilkesi Devletin dinî inançlar karşısındaki konumunu belirleyen bir ilke olarak Anayasanın Başlangıç Kısmı ile çeşitli maddelerinde düzenlenmiştir. Anayasanın 2 nci maddesinin gerekçesinde de belirtildiği üzere hiçbir zaman dinsizlik anlamına gelmeyen lâiklik ilkesi, her ferdin istediği inanca, mezhebe sahip olabilmesi, ibadetini yapabilmesi ve dinî inançlarından dolayı diğer vatandaşlardan farklı bir muameleye tâbi kılınmaması anlamına gelir. Bu anlayıştan hareketle lâiklik ilkesi, Devlete negatif ve pozitif yükümlülükler getirmektedir.

Anayasanın 24 üncü maddesine göre herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Kimse, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz, suçlanamaz ve hiçbir ayrımcılığa tabi tutulamaz. Bu itibarla hiç kimse vicdan, dinî inanç ve kanaati sebebiyle temel hak ve hürriyetlerini kullanmaktan, kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan yoksun bırakılamaz.

Temel hak ve hürriyetlerin kullanılması hiç şüphesiz, kadınların başlarını örtme veya açma yönündeki tercihlerini de içermektedir. Demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti, kadınların bu noktadaki tercihlerini korumakla mükelleftir. Devlet ayrıca pozitif yükümlülüğünün bir gereği olarak, kadınların temel hak ve hürriyetlerini, söz konusu tercihlerine uygun olarak kullanmalarının ve kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmalarının önündeki engelleri kaldıracak, hukuk dışı ve ayrımcı uygulamalara mâruz kalmalarını önleyecek tedbirleri alacaktır.

Ülkemizin kadınları yıllardır bu topraklar üzerinde başları örtülü ve açık olarak bir arada toplumsal huzur ve dayanışma içinde yaşamakta iken, hâlâ toplumsal hafızamızdaki tazeliğini koruyacak kadar yakın dönemlerde, dinî inancı sebebiyle başını örten kadınlar, Anayasa ve kanunlarımıza rağmen hukuk dışı idarî düzenlemeler ve fiilî uygulamalarla, eğitim ve öğrenim, çalışma, kamu hizmetlerine girme, seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakkı gibi pek çok temel hak ve hürriyetini kullanmaktan mahrum bırakılmışlardır. Bunun yanı sıra başörtülü kadınların kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan yoksun bırakıldıkları da görülmüştür.

Bahsi geçen dönemlerde, dinî inancı sebebiyle başını örten kadınlar; başlarını açmak ya da eğitim ve öğrenim, çalışma, seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma, kamu hizmetlerine girme ve kamu hizmetlerinde çalışma haklarını kullanmaktan vazgeçmek arasında bir seçim yapmaya mecbur bırakılmak suretiyle haksızlığa uğratılmışlardır. Bu haksızlıkların sonucunda dinî inancı sebebiyle başını örten ve buna göre kıyafet tercihinde bulunan nice kadın hayallerinden ve hedeflerinden koparılmıştır.

Nihayet bu hukuk dışı, ayrımcı, Anayasa ve kanunlara aykırı haksız idarî düzenlemeler, fiilî uygulamalar ve yasaklar kaldırılmıştır. Artık Türkiye’de başörtüsü yasağı ve bundan kaynaklanan herhangi bir hak mahrumiyeti yoktur. Ülkemizin başı örtülü ve başı açık kadınları her türlü temel hak ve hürriyetini kullanabilmekte, kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanabilmektedir.

Ancak dinî inancı sebebiyle başını örten ve kıyafet tercihinde bulunan kadınların; yasal ve idarî düzenlemeler veya fiilî uygulamalarla, insan onuruyla bağdaşmayan, Anayasaya aykırı, ayrımcı ve çağ dışı uygulamalara bir daha maruz bırakılmamaları amacıyla Anayasal güvence getirilmektedir. Bu amaçla Anayasanın 24 üncü maddesine iki fıkra eklenmektedir.

Teklifle ayrıca Anayasanın 41 inci maddesinde de düzenleme yapılmaktadır.

Bilindiği üzere aile Türk toplumunun temelidir. Türk toplumunun ve Türk Devletinin güçlü olması ancak “güçlü aile” ile mümkündür. Ailenin korunması hem Türk toplumunun hem de Türk Devletinin korunması anlamına gelmektedir. Milletimizin ve Devletimizin bekası, sağlıklı nesillerin yetişmesine, sağlıklı nesillerin yetişmesi de sağlıklı bir aile yapısına bağlıdır. Nitekim Anayasanın 41 inci maddesinin gerekçesinde de ailenin ahlakî bir çevre olduğu, millet hayatı bakımından kutsal bir temel teşkil ettiği ifade edilmektedir.

Anayasanın 41 inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.” hükmündeki “eşler” ibaresi de hiç şüphesiz birbiriyle evlenen bir kadın ve bir erkeği ifade etmektedir. Buradaki “eşler” ibaresine bundan farklı bir anlam yüklemek mümkün değildir.

Evlilik birliği, hem kültür hem de medeniyet anlayışımıza göre ancak bir kadın ile bir erkeğin birbiriyle evlenmesiyle kurulabilir. Bu gerçeklikten hareketle kanunlarımız da evlilik birliğinin ancak kadın ve erkeğin birbiriyle evlenmesiyle kurulacağını hükme bağlamıştır. İnsan tabiatına uygun bir birliktelikle, bu bağlamda iki ayrı cinsiyetin yani kadın ve erkeğin evlilik yoluyla kurduğu aile, Türk milleti olarak varlığımızın da teminatıdır.

Türk toplumunun temeli olan aile yapısını korumak ve aileye yönelik her türlü tehlike, tehdit, saldırı, çürüme ve sapkınlığa karşı tedbir almak Devletin aslı görevidir. Günümüzde aileyi tehlike ve tehdit altında gören bazı ülkelerin de aileyi korumak amacıyla anayasa ve kanunlarında bazı düzenlemeler yaptığı görülmektedir.

Aile kurumunun taşıdığı gerçek değer üzerinden korunması, Milletimizin varlığının teminat altına alınması, ailenin ilk nüvesini teşkil eden evlilik birliğinin kadın ve erkekten oluşmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda Anayasanın 41 inci maddesinde yapılan düzenlemeyle, evlilik birliğinin erkek ve kadının evlenmesiyle kurulacağı açıkça belirtilerek evlilik birliğine ilişkin bu temel kaide ve esasın kanunla değiştirilmesinin önüne geçilmektedir. Bu suretle her türlü tehlike, tehdit, saldırı, çürüme ve sapkınlığa karşı ailenin korunması için ilave Anayasal güvence sağlanmakta ve ailenin, toplumu ve milleti temelden ifsat edecek anlayışlardan korunması amaçlanmaktadır.

MADDE GEREKÇELERİ

Madde 1- Maddeyle, Anayasanın 24 üncü maddesine altıncı ve yedinci fıkralar eklenmektedir.

Maddeye eklenen altıncı fıkrayla, hiçbir kadının temel hak ve hürriyetlerini kullanması ile kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmasının, başının açık veya örtülü olması şartına bağlanamayacağı hüküm altına alınmaktadır.

Buna göre, bir temel hak ve hürriyetin kullanılması ya da kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılması söz konusu olduğunda, bu kullanma ve yararlanmanın öznesi olan kadının başının örtülü veya açık olması, olumlu veya olumsuz bir şart olarak öngörülemeyecektir.

Fıkra bu yönüyle, hak ve hürriyetleri iki ayrı başlık altında güvenceye bağlamaktadır. Bu başlıklardan birincisi “temel hak ve hürriyetlerin kullanılması”, ikincisi ise “kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılması” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Temel hak ve hürriyetler, bilindiği üzere, Anayasanın 12 ilâ 74 üncü maddelerini ihtiva eden İkinci Kısımında toplam dört Bölüm altında düzenlenmiştir. Bu maddelerde düzenlenen tüm temel hak ve hürriyetlerin kullanılması, eklenen altıncı fıkroda yer alan güvencenin koruması altında olacaktır.

Fıkranın koruma altına aldığı ikinci başlık olan “kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanma”, Anayasada müstakil bir temel hak ve hürriyet olarak düzenlenmemiştir. Ancak bu yararlanma, Anayasada düzenlenen pek çok temel hak ve hürriyetin bilfiil kullanımına tekabül etmekte veya bu kullanımın tezahür biçimlerinden biri olarak kendini göstermektedir. Bu nevi bir yararlanma, temel hak ve hürriyetler blokuna sıkı sıkıya bağlı bir nitelik taşıdığından kadının başının açık veya örtülü olması şartına bağlanamayacak ve Anayasal temel hak ve hürriyetlerle aynı teminata sahip olacaktır.

Fıkra, bu haliyle hem Devlet hem de gerçek ve tüzel kişilere negatif bir yükümlülük getirmektedir.

Fıkrayla yapılan düzenlemenin somut yansımalarını bir örnek üzerinden izah etmekte fayda mülâhaza edilmektedir. Bir kadının kamu veya özel kesimde görev alması yahut çalışması, Anayasanın 70 inci ve 49 uncu maddelerinde düzenlenen kamu hizmetlerine girme ve çalışma hakları kapsamında birer temel hak ve hürriyet olması hasebiyle bu hakların kullanımı bakımından başın örtülü veya açık olması şartını içeren herhangi bir düzenleme yapılamayacak ve uygulamada böyle bir şart getirilemeyecektir. Bu çerçevede bir kadının, başının örtülü veya açık olması nedeniyle kamuda veya özel sektörde işe alınmasından imtina edilemeyeceği gibi salt bu nedenle kişinin görevine son verilmesi yahut geri göreve alınması, işyerinde baskı altına alınması, hakkında disiplin işlemlerine tevessül edilmesi gibi hukuksuz ve ayrımcı işlemler tesis edilemeyecektir.

Eğitim ve öğrenim (madde 42), seçme, seçilme, siyasî faaliyette bulunma (madde 67), sağlık hizmetlerinden faydalanma (madde 56), bilim ve sanat (madde 27), yerleşme ve seyahat (madde 23), dernek kurma (madde 33) veya sosyal güvenlik (madde 60) gibi pek çok temel hak ve hürriyetin kullanılması da kadının başının açık veya örtülü olması şartına bağlanamayacak ve böylece kadının bu yöndeki tercihlerine Anayasayla açık ve kesin bir güvence sağlanmış olacaktır.

Fıkırdaki yer verilen diğer başlığın korumaya aldığı yararlanma hallerine örnek olarak, bir kamu hizmeti olan toplu taşımadan veya özel kesim tarafından işletilen bir restorandan yararlanılması halleri verilebilir. Bahsi geçen toplu taşımadan yararlanma şartları belirlenirken, kadınların başlarının örtülü veya açık olması yönüyle bir düzenleme yahut uygulama yapılamayacağı gibi bir restorandan yalnızca başı açık veya örtülü kadınların yararlanabileceği şeklinde bir düzenleme veya bu yönde bir uygulama da hayata geçirilemeyecektir.

Maddeye eklenen yedinci fıkrayla hiçbir kadının, dinî inancı sebebiyle başını örtmesi ve tercih ettiği kıyafetinden dolayı eğitim ve öğrenim, çalışma, seçme, seçilme, siyasî faaliyette bulunma, kamu hizmetlerine girme ile diğer herhangi bir temel hak ve hürriyeti kullanmaktan ya da kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan hiçbir surette yoksun bırakılamayacağı hüküm altına alınmaktadır. Buradaki kullanma ve yararlanma halleri altıncı fıkra kapsamında yukarıda detaylı olarak açıklanmıştır.

Fıkırdaki ayrıca kadının dinî inancı sebebiyle başını örtmesi ve yine bu sebeple bir kıyafet tercihinde bulunması hallerinin herhangi bir kınama, suçlama veya ayrımcılığa maruz bırakılma nedeni olamayacağı belirtilerek, bu hallerin hukukî veya fiilî hiçbir olumsuz karşılığa bağlanamayacağı ifade edilmiş olmaktadır.

Özel kesimde, bir hizmetten yararlanan yahut bir hizmetin sunumunu yapan kişiler kimi zaman o hizmetin gereği olarak bir kıyafeti giymekle yükümlü tutulabilmektedir. Bu kıyafet iş sağlığı veya güvenliği ya da markalaşma amaçlarıyla belirlenebildiği gibi yürütülen faaliyetin niteliğinin icap ettirdiği başka meşru amaçlarla da belirlenebilmektedir. Kamuda ise silahlı kuvvetler veya kolluk kuvvetleri mensuplarının üniforma yahut idarece belirlenen başka bir takım kıyafetleri giymesi mecburi tutulabilmektedir. Bunlar dışındaki kamu görevlilerinin kıyafeti de düzenleme konusu olabilmekte, giyim kuşam belirli kurallara tâbi kılınabilmektedir. Alınan veya verilen bir hizmetin gereği olarak bu şekilde bir kıyafetin belirlenmesine ihtiyaç duyulan hallerde, söz konusu kıyafetin bir kadının dinî inancı sebebiyle başını örtmesine ve yine bu sebeple tercih ettiği kıyafete engel olmayacak nitelikte olması, fıkranın temelinde yatan insan onurunu esas alan hak ve hürriyet odaklı yaklaşımın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Nitekim düzenlemeye göre alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafet söz konusu olduğunda Devlet, ancak dinî inancı sebebiyle kadının başını örtmesini ve tercih ettiği kıyafetini hiçbir surette engellemek şartıyla gerekli tedbirleri alabilecektir. Bu hususta Devlete getirilen pozitif yükümlülük ise başta yasal ve idarî düzenlemeler olmak üzere gerekli tüm tedbirlerin hayata geçirilmesini sağlamaktır.

Madde 2- Maddeyle, Anayasanın 41 inci maddesinin madde başlığında ve birinci fıkrasında değişiklik yapılmaktadır.

Maddeyle, yalnızca kadın ve erkek olmak üzere iki farklı cinsiyetten bireylerin birbiriyle evlenerek evlilik birliğini oluşturabileceği açıkça düzenlenmekle, bunun dışındaki hiçbir birlikteliğin evlilik birliği olarak kabul edilmeyeceği ve evlilik birliğinin eşler arasında yani kadın ve erkek arasında eşitliğe dayandığı kabul edilmiş olmaktadır. Böylece aile ve evlilik kurumunun her türlü tehlike, tehdit ve saldırılar ile sapkın akımların dayatmalarına karşı korunması amaçlanmaktadır.

Madde 3- Madde, yürürlük ve halkoylamasına ilişkindir.

Anayasa Komisyonu Raporu

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Anayasa Komisyonu

17/02/2023

Esas No: 2/4779

Karar No: 8

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

2/4779 esas numaralı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”, Komisyonumuzun 19/01/2023 ve 24/01/2023 tarihli toplantılarında görüşülmüş ve kabul edilmiştir.

Raporumuz, Genel Kurulun onayına sunulmak üzere saygıyla arz olunur.

1. Giriş

Tekirdağ Milletvekili Mustafa Şentop, MHP Genel Başkanı Osmaniye Milletvekili Devlet Bahçeli, AK Parti Grup Başkanı Sivas Milletvekili İsmet Yılmaz, AK Parti Grup Başkanvekili Tokat Milletvekili Özlem Zengin, AK Parti Grup Başkanvekili Kayseri Milletvekili Mustafa Elitaş, AK Parti Grup Başkanvekili Çanakkale Milletvekili Bülent Turan, AK Parti Grup Başkanvekili Çankırı Milletvekili Muhammet Emin Akbaşoğlu, AK Parti Grup Başkanvekili Bartın Milletvekili Yılmaz Tunç, MHP Grup Başkanvekili Manisa Milletvekili Erkan Akçay, MHP Grup Başkanvekili Sakarya Milletvekili Muhammed Levent Bülbül, BBP Genel Başkanı Ankara Milletvekili Mustafa Destici ve 325 Milletvekili tarafından imzalanan, “*Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi*” 9/12/2022 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığına sunulmuş; Başkanlıkça yine aynı tarihte esas komisyon olarak Komisyonumuza havale edilmiştir. 2/4779 esas numaralı Kanun Teklifi, Komisyonumuzun Tokat Milletvekili Yusuf BEYAZIT Başkanlığında toplanan 27. Yasama Dönemi 19/01/2023 tarihli 7’nci ve 24/01/2023 tarihli 8’inci toplantılarında görüşülerek kabul edilmiştir.

Komisyonumuz, Kanun Teklifi’nin görüşmeleri kapsamında yaklaşık on yedi (17) saat yasama faaliyetinde bulunmuştur. Çok sayıda milletvekili görüş ifade etmiş, görüşmeler tutanağa bağlanmış ve toplamda beş yüz yetmiş beş (575) sayfa tam tutanak tutulmuştur.¹

Kanun Teklifi; Teklif’in ilk imza sahipleri ile Danıştay Başkanlığı, Yargıtay Başkanlığı, Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurumu, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu, Kişisel Verileri Koruma Kurumu, Türkiye Barolar Birliği, Memur Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş), sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile öğretim üyelerinin katılımıyla görüşülmüştür.

2. Teklif’in İçeriği

2/4779 esas numaralı Kanun Teklifi ile; temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ile kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılmasının hiçbir kadının başının örtülü veya açık olması şartına bağlanamaması, hiçbir kadının dini inancı sebebiyle; başını örtmesinden ve tercih ettiği kıyafetinden dolayı eğitim ve öğrenim, çalışma, seçme, seçilme, siyasi faaliyette bulunma, kamu hizmetlerine girme ile diğer herhangi bir temel hak ve hürriyeti kullanmaktan ya da kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan hiçbir surette yoksun bırakılamaması, söz konusu sebeplerle kınanamaması, suçlanamaması, herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmaması, alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafet söz konusu olduğunda Devletin, ancak dini inancı sebebiyle kadının başını örtmesini ve tercih ettiği kıyafetini hiçbir surette engellemek kaydıyla gerekli tedbirleri alabilmesi; yalnızca kadın ve erkek olmak üzere iki farklı cinsiyetten bireylerin birbiriyle evlenerek evlilik birliğini oluşturabilmesi ve bunun dışındaki hiçbir birlikteliğin evlilik birliği olarak kabul edilmemesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Yukarıda söz edilen amaçlar çerçevesinde Teklif ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın “Din ve vicdan hürriyeti” başlıklı 24’üncü maddesi ile “Ailenin korunması ve çocuk hakları” başlıklı 41’inci maddesinde bazı değişiklikler yapılmaktadır.

¹ Komisyon toplantı tutanaklarına aşağıdaki bağlantı adresinden ulaşılabilir.

<https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/KomisyonTutanaklariDonemTutanaklari?Kodu=8&DonemKodu=27&YasamaYili=6>

3. Teklif'in Genel Gerekçesi

Teklif'in genel gerekçesinde; Anayasa'nın 24'üncü maddesine göre herkesin vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, kimsenin, ibadete, dinî ayin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı, suçlanamayacağı ve hiçbir ayrımcılığa tabi tutulamayacağı, bu itibarla hiç kimsenin vicdan, dinî inanç ve kanaati sebebiyle temel hak ve hürriyetlerini kullanmaktan, kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan yoksun bırakılamayacağı,

Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının hiç şüphesiz, kadınların başlarını örtme veya açma yönündeki tercihlerini de içerdiği, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletinin, kadınların bu noktadaki tercihlerini korumakla mükellef olduğu, Devletin ayrıca pozitif yükümlülüğünün gereği olarak, kadınların temel hak ve hürriyetlerini, söz konusu tercihlerine uygun olarak kullanmalarının ve kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmalarının önündeki engelleri kaldıracak, hukuk dışı ve ayrımcı uygulamalara maruz kalmalarını önleyecek tedbirleri alacağı,

Dinî inancı sebebiyle başını örten ve kıyafet tercihinde bulunan kadınların; yasal ve idari düzenlemeler veya fiilî uygulamalarla, insan onuruyla bağdaşmayan, anayasaya aykırı, ayrımcı ve çağ dışı uygulamalara bir daha maruz bırakılmamaları amacıyla anayasal güvence getirildiği, bu amaçla Anayasa'nın 24'üncü maddesine iki fıkra eklendiği,

Aile, Türk toplumunun temeli olup Türk toplumunun ve Türk Devletin güçlü olmasının ancak “güçlü aile” ile mümkün olduğu, ailenin korunmasının hem Türk toplumunun hem de Türk Devletin korunması anlamına geldiği,

Anayasa'nın 41'inci maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.” hükmündeki “eşler” ibaresinin de hiç şüphesiz birbiriyle evlenen bir kadın ve bir erkeği ifade ettiği, buradaki “eşler” ibaresine bundan farklı bir anlam yüklemenin mümkün olmadığı,

Türk toplumunun temeli olan aile yapısını korumanın ve aileye yönelik her türlü tehlike, tehdit, saldırı, çürüme ve sapkınlığa karşı tedbir almanın Devletin aslî görevi olduğu, günümüzde aileyi tehlike ve tehdit altında gören bazı ülkelerin de aileyi korumak amacıyla anayasa ve kanunlarında bazı düzenlemeler yaptıkları,

Aile kurumunun taşıdığı gerçek değer üzerinden korunmasının, milletimizin varlığının teminat altına alınmasının, ailenin ilk nüvesini teşkil eden evlilik birliğinin kadın ve erkekten oluşmasını zorunlu kıldığı, bu kapsamda Anayasa'nın 41'inci maddesinde yapılan düzenlemeyle, evlilik birliğinin erkek ve kadının evlenmesiyle kurulacağı açıkça belirtilerek evlilik birliğine ilişkin bu temel kaide ve esasın kanunla değiştirilmesinin önüne geçildiği,

Bu suretle her türlü tehlike, tehdit, saldırı, çürüme ve sapkınlığa karşı ailenin korunması için ilave Anayasal güvence sağlandığı ve ailenin, toplumu ve milleti temelden ifsat edecek anlayışlardan korunmasının amaçlandığı,

belirtilmektedir.

4. Teklif Maddelerinin İçeriği

2/4779 esas numaralı Kanun Teklifi'nin 1'inci maddesi ile, Anayasa'nın “Din ve vicdan hürriyeti” kenar başlıklı 24'üncü maddesine eklenmesi öngörülen altıncı fıkrayla, hiçbir kadının temel hak ve hürriyetlerini kullanması ile kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmasının, başının açık veya örtülü olması şartına bağlanamayacağının hüküm altına alınması,

Yine aynı madde ile Anayasa'nın 24'üncü maddesine eklenmesi öngörülen yedinci fıkrayla; hiçbir kadının, dinî inancı sebebiyle başını örtmesi ve tercih ettiği kıyafetinden dolayı eğitim ve öğrenim, çalışma, seçme, seçilme, siyasî faaliyette bulunma, kamu hizmetlerine girme ile diğer herhangi bir temel hak ve hürriyeti kullanmaktan ya da kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan hiçbir surette yoksun bırakılamayacağını, bu nedenle kınanamayacağını, suçlanamayacağını ve herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulamayacağını; alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafet söz konusu olduğunda Devletin ancak dinî inancı sebebiyle kadının başını örtmesini ve tercih ettiği kıyafetini hiçbir surette engellemek şartıyla gerekli tedbirleri alabileceğinin hüküm altına alınması,

Teklif'in 2'nci maddesi ile, Anayasa'nın "Ailenin korunması ve çocuk hakları" kenar başlıklı 41'inci maddesinin başlığına "evlilik birliği" ibaresi eklenerek ve maddenin birinci fıkrasında değişiklik yapılarak, yalnızca kadın ve erkek olmak üzere iki farklı cinsiyetten bireylerin birbiriyle evlenerek evlilik birliğini oluşturabileceğinin açıkça düzenlenmesi,

öngörülmektedir.

5. Teklife İlişkin Görüşme Süreci

5.1. Teklif Üzerindeki Görüşmeler

Teklif'in tümü üzerindeki görüşmelerde Komisyon Başkanı Tokat Milletvekili Yusuf BEYAZIT tarafından;

2/4779 esas numaralı Kanun Teklifi'nin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 24'üncü ve 41'inci olmak üzere iki maddesinde değişiklik ihtiva eden bir teklif olduğu, Teklif'in l'inci maddesinin Anayasa'nın "Din ve vicdan hürriyeti" başlıklı 24'üncü maddesinde kadınların başörtülü veya başörtüsüz olmaları nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmamaları ve temel hak ve hürriyetlerden eşit olarak faydalanabilmelerini temin hususundaki değişikliği içerdiği; Teklif'in 2'nci maddesinin ise Anayasa'nın "Ailenin korunması ve çocuk hakları" başlıklı 41'inci maddesine evlilik birliğinin ancak kadın ve erkeğin evlenmesiyle kurulabileceği şeklinde, kanunlarda aynı doğrultuda açıklayıcı bir ekleme yapılmasına ilişkin olduğu,

Anayasa'nın 24'üncü maddesine göre herkesin vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, Anayasa'nın din ve vicdan hürriyetini mutlak şekilde tanıdığı ve kişinin dinî inancı nedeniyle kınanamayacağı ve suçlanamayacağı hususunun yine bu maddeyle düzenlendiği, yakın denilebilecek bir zamanda idarenin yaptığı düzenlemelerle ve uygulamalarla başörtüsünün yasaklandığı ve bu durumun toplumun pek çok kesimini etkilediği,

Başörtüsünü yasaklayan bir kanun olmamasına rağmen, ne yazık ki ülkemizde yıllarca başörtüsü yasağının uygulandığı ve bir daha asla geri dönülmesi istenilmeyen mağduriyetlerin ortaya çıktığı, başörtüsü nedeniyle haksızlığa uğrayan, başörtüsü zorla açılmaya çalışılan kızlarımıza, kadınlarımıza yaşatılan trajedinin bir dönemin kara lekesi olarak tarihe geçtiği, üniversite koridorlarında itilip kakılan, sırf başları örtülü diye derslere giremeyen, bırakın kamuda istihdam edilmeyi, başları örtülü olduğu için kamu binalarına alınmayan, başörtülü fotoğrafı nüfus cüzdanına dahi basılmayan, vatandaş olmanın getirdiği anayasal haklarını kullanamayan ve böylece mağduriyet üstüne mağduriyet yaşatılan kadın manzaralarının çok uzakta olmadığı, çocuklarının diploma ya da yemin törenlerine alınmayan anneleri, üniversitelerde kurulan ikna odalarını da kimsenin unutamayacağı, yalnızca kadınların değil aynı zamanda kızı başörtüsü nedeniyle eğitim hakkını kullanamadığında, okulu bırakmaya karar verdiğinde, yıllarca verdiği emeği düşünüp gözyaşını içine akıtan babaların, eşi kamuda soruşturma üstüne soruşturma geçirip işten çıkarılan eşlerin

de mağdur edildiği, ancak 2002 yılından itibaren özgürlükler lehinde atılan adımlarla, başörtüsü nedeniyle eğitim hakları ellerinden alınarak mağdur edilen öğrencilerin ve kamudan bu nedenle ilişkisi kesilenlerin kurumlarına dönüşlerinin sağlandığı, eğitimden istihdama, hayatın her alanında kadınlarımızın eşit şekilde, pozitif ayrımcılık ilkesiyle daha önde yer alması için her türlü hukuki düzenlemenin Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında yapıldığı,

Bugün artık Türkiye’de başörtüsü yasağı ve bundan kaynaklanan herhangi bir hak mahrumiyeti olmasa da bu konuda bir hukuki düzenleme yapılması gündeme geldiğinde, çözümün ancak anayasal düzeyde, en güçlü teminat sağlanacak şekilde yapılacak bir düzenlemeyle hayata geçmesinin gerektiği, konuya ilişkin olarak anayasal güvence getirilmesi maksadıyla, isabetli şekilde Anayasa değişikliği teklifinin verildiği,

Teklif’in diğer maddesinin ise Türk toplumunun temeli olan ailenin korunmasına ilişkin olduğu, ailenin korunması ve güçlendirilmesinin toplumumuzun ve devletimizin güçlendirilmesi açısından son derece önemli olduğu, bu çerçevede, Teklif’le, aile kurumumuza ve insan fitratına yönelik tehditlerin önüne bir set çekilmiş olunacağı, kültürümüzün ve medeniyet anlayışımızın gereği, evlilik birliğinin ancak bir kadın ile erkeğin evlenmesiyle kurulabileceği, insan tabiatına uygun bir birliktelikle iki ayrı cinsiyetin yani kadın ve erkeğin evlenmesi yoluyla kurulacak ailenin, Türk milleti olarak varlığımızın da teminatı olduğu, Teklif’le getirilen değişiklikle de evlilik birliğinin ancak kadın ve erkeğin evlenmesi yoluyla kurulabileceği hususunun kanunlarımızla uyumlu şekilde ve açıkça düzenlenerek aile birliğinin korunması ve güçlendirilmesinin amaçlandığı,

ifade edilmiştir.

Teklif’in tümü üzerinde yapılan görüşmelerde söz alan Kanun Teklifi sahiplerinden Tokat Milletvekili Özlem Zengin tarafından;

Yaklaşık altmış yılı aşan bir temel hak problemi ve özgürlüklerle alakalı bir meselenin söz konusu olduğu ve Teklif ile Anayasa değişikliği gerçekleştirildiğinde Türkiye tarihinin altmış yıla sâri, en uzun, en ağır ihlali olan, toplumsal hayatta en ağır izleri bırakan bu problemin tamamen ortadan kaldırılabilceği,

Başörtüsü yasakları kadınlara uygulanmasına rağmen bundan yalnızca kadınların etkilenmediği, aynı zamanda annesine, babasına, sevenlerine, evladına, eşine, aslında geçmişe ve geleceğe sâri pek çok kişiye ve çok geniş bir alana zarar verildiği, yasakların insanların hayatında ve toplumsal yaşamda akla gelmeyecek muazzam farklı tesirlerinin olduğu,

Teklif ile Anayasa’nın 24’üncü ve 41’inci maddelerinde değişiklik öngörüldüğü ve aslında 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’ndan sarıh olarak anlaşılabileceği gibi, Türkiye’de ancak bir kadın ve bir erkeğin evlilik birliğini gerçekleştirebileceği, 41’inci maddeye yönelik değişikliğe bakıldığında bu hükmün altının çizildiği,

Anayasa’nın 24’üncü maddesinde yapılması öngörülen değişiklik ile Türkiye’de başını örtten ya da örtmeyen bütün kadınlarla ilgili olarak, başın örtülü ya da açık olmasının bir şarta bağlanmaksızın temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasına dair bir çerçeve çizildiği,

1960’lı yıllardan itibaren dönem dönem yasaklar ve çeşitli uygulamalarla sistematik bir şekilde Türkiye’de kadınların başı örtülü olmaması için özel bir çalışma yapıldığı, 28 Şubat 1997 ile birlikte yasaklara keskin bir dönüş yapıldığı, yeni uygulamaların devreye girdiği, ikna odaları kurulduğu, kız öğrencilerin üniversitelerde peruk ile eğitime devam etmeye mecbur bırakıldığı,

2008 yılında başörtüsüne yönelik Anayasa değişikliği yapıldığı ve TBMM’de referanduma gerek duyulmadan kabul edildiği ancak Anayasa Mahkemesi tarafından söz konusu değişikliğin iptal edildiği,

Yıllar içerisinde atılan adımlarla başörtüsü sınırlamalarının kalktığı; özellikle 2015 yılından itibaren Türkiye’de artık başörtülü olarak ister liselerde ister üniversitelerde öğrenci olmak, kamuda çalışmak, hâkim, savcı, polis, asker olmak konularıyla alakalı hiçbir problem kalmadığı,

Temel bir hak ve hürriyet olan başörtüsünün kanunla düzenlenmesinden ziyade Anayasa ile düzenlenmesinin gerektiği, başörtüsü meselesinin bir kanunla düzenlenebilir düzeye indirildiğinde, bu konunun yerle yeksan edilmiş olacağı, konunun kanunla düzenlenebilir, kanunla oradan alınıp oraya konulabilir bir hâle gelmiş olacağı,

Başörtüsü meselesinin siyaset üstü bir mesele olduğu ve hiçbir şarta bağlı olmaksızın TBMM’den şartsız “ama”sız ancak kesinlikle hak ve özgürlüklerden yana olarak geçmesi gereken bir Anayasa değişikliği olduğu,

ifade edilmiştir.

Teklif’in tümü üzerinde yapılan görüşmelerde söz alan Kanun Teklifi sahiplerinden Muhammed Levent Bülbül tarafından;

Millî ve manevî değerlerin korunması, milletin inanç hürriyetinin korunması noktasında geçmişten günümüze her zaman yapıcı ve uzlaşmacı politikaların icrası hususunda çaba sarf ettikleri, yıllarca istismar, mağduriyet ya da toplumsal gerginliğe dönüştürülen başörtüsü konusunun bazı çevreler tarafından bir problem hâline getirilmesine her zaman karşı çıktıkları ve bu sorunun çözümü hususunda önemli adımlar attıkları,

Din ve vicdan hürriyetiyle, laiklik prensibi çerçevesinde gündeme gelen tartışma ve gerilimlerin zitlaşma ve inatlaşmayla değil uzlaşma ve ikna yoluyla çözülebileceği,

Başörtüsü meselesinin çözümü hususunda 2008 yılında Anayasa değişikliği ile adım atıldığı ancak Anayasa Mahkemesine iptal başvurusunda bulunulması sonrasında değişikliğin iptal edildiği,

Vatandaşların inançlarına saygı duyan, din ve vicdan özgürlüğünü esas alan bir laiklik anlayışını millî birlik ve bütünlüğün güvencesi olarak gördükleri, laikliğin dinsizlik olmadığı, sadece din ve devlet işlerinin ayrılması olarak da görülmemesi gerektiği, bunun ötesinde, din ve vicdan özgürlüğünün gerçek anlamda kullanılmasının şartlarını hazırlayanın da laik düzen olduğu,

Sağlıklı bir demokrasinin tesis edilebilmesinin bireysel hak ve özgürlüklerin önündeki engellerin kaldırılmasıyla bu hakların en geniş anlamda kullanımının teminini gerekli kıldığı, ülkemizde özellikle kadınların din ve vicdani kanaatleri gereği başörtüsü kullanımı hususunda uzun yıllardır bir problem yaşanmamasında şüphesiz Türkiye’de bu sorunun çözümüne yönelik atılan siyasi ve hukuki adımların etkili olduğu, başörtüsü meselesinin tamamen güvence altına alınması ve geçmiş dönemlerde yaşanan, gerginliğe dayalı, kutuplaştırıcı toplumsal huzursuzluk ortamının yeniden tezahür etmemesi adına, bu teklifle anayasal teminat ve güvencenin güçlendirilmesinin son derece önemli bir fırsat olduğu,

Başörtüsü meselesinin çözümünün kanun ile yapılmasını isteyenlerin Anayasa değişikliği ile gerçekleştirilmesine evleviyetle olumlu bakması gerektiği, başörtülü kadınların, bugün devletin bütün kurumlarında gerek kamu hizmetinden yararlanma gerek kamu hizmetinin sunulması tarafında da sorun yaşamadan hayatlarını devam ettirdiği ancak bugün olduğu gibi, yarın da aynı şekilde rahatça devam etmeleri açısından bunun ciddi bir teminat altına alınması gerektiği,

Aile bireyleri arasındaki bağlılığın ve aile bütünlüğünü koruyucu politikaların gelişmesine her zaman değer verdikleri, milletimizin temel yapı taşı olan “aile” kavramının, kültür ve inanç sisteminin, her türlü tehdit, tehlike ve sapkınlıktan korunması noktasında “Evlilik birliğinin ancak kadın ve erkek arasında kurulabileceği” hükmünün son derece önemli olduğu,

ifade edilmiştir.

Teklif’in tümü ve maddeleri üzerinde yapılan müzakerelerde söz alan milletvekilleri tarafından;

Ülke geçmişinde birtakım istenmeyen olayların yaşandığı, Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihinde yaşananlarla, mağdurlarla, mağduriyetlerle devletin yüzleşebilmesinin gerektiği, başörtüsü meselesi kesin ve nihai olarak sonsuza kadar çözüme kavuşturulmak isteniyorsa samimi olunması gerektiği,

Başörtüsü meselesinin, özünde bir kılık kıyafet özgürlüğü meselesi olduğu ve Anayasa’nın evrensel hakları düzenleyen hükümlerinde zaten yer aldığı, dolayısıyla bu konuda bir Anayasa değişikliğine gerek olmadığı, uygulamadan kaynaklı sorunlar yaşandığı,

Konunun geniş bir toplumsal mutabakatla ele alınması gerektiği, inancı doğrultusunda hür bir şekilde yaşamının evrensel olarak bireyin en temel hakkı olduğu, konunun esasında kapanmış bir yara olduğu, hâlihazırda yürürlükte olan mevzuatın da bunun için yeterli olduğu ve esasen yasal ya da anayasal düzenlemeye ihtiyaç bulunmadığı, memleketin önemli sorunları varken aslında var olmayan bir sorunun siyasetin gündemine getirildiği ancak milletimizin tamamını kapsayacak, gerçek bir mutabakat ile bu konudaki tartışmaların tarihe gömülebileceği, ardından milletin gerçek sorunlarına dönülebileceği,

Anayasa’nın 24’üncü maddesinin evrensel standartlar doğrultusunda ele alınması gerektiği, Teklif’in 1’inci maddesinde yer alan “dinî inancı sebebiyle” ibaresinin metinden çıkarılmasının yerinde olacağı, kadınların başörtüsünü hangi saikle örttüğünün Anayasa’da ele alınmaması gerektiği,

Teklif’in 1’inci maddesinin ikinci fıkrasının son cümlesi kapsamında, alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafete ilişkin olarak, başörtüsünün güvence altına alınması gerektiği, ancak özellikle üniforma giyilen mesleklerde kıyafet konusunda devletin bazı sınırlamalar yapabileceği, buradaki kılık kıyafetle ilgili düzenlemenin de yine dinî bir referans üzerinden yapılmasının doğru olmayacağı,

Teklif’in Anayasa’nın 24’üncü maddesinde öngördüğü değişikliğe, yazımdaki bazı eksikliklere rağmen bir önergeyle destek verilmek istendiği, Anayasa değişikliğinde yapılacak eksik bir düzenlemenin ileride çok daha büyük sorunlara yol açtığı ve daha fazla değişiklik yapılmak durumunda kalındığı, bir toplumsal talep varsa bu sorunun artık siyasetin gündeminden de çıkması gerektiği,

Temel hak ve özgürlüklerin esas, sınırlamaların istisna olması gerektiği, yargı organlarının ve tüm uygulayıcıların anayasa ve kanunların özünden ayrılmayan, ruhuna uygun yorum, tutum, uygulama ve kararlarının önemli olduğu, insanların din ve inanç ekseninde istismarı ve siyasi tartışmaların odağı yapılmasının toplumsal barışı bozacak son derece tehlikeli bir durum ortaya çıkaracağı,

Anayasaların toplumsal sözleşme niteliğinde olduğu, anayasal düzenlemelerin de çoğunluğun oyunu almış partilerin menfaatlerini değil, bütün toplumun menfaat ve ihtiyaçlarını gözetmesi gerektiği, Anayasada belirli bir dine ait sembolün taşınmasına ilişkin yapılacak din referanslı bir düzenlemenin, laiklik ilkesi bakımından da sorun oluşturabileceği,

Teklif’te hiçbir kadın ya da kişinin dinî inancının gereğini yerine getirme ya da getirmeme noktasında ayrımcılığa tabi tutulmayacağına özellikle vurgulanması gerektiği, kimsenin inancını açıklamak ya da ispatlamak zorunda bırakılmaması gerektiği, devletin tarafsız olduğu ve bu tarafsızlığın ancak kamu görevlilerinin tarafsızlığıyla sağlanabileceği, başörtüsünün dinî inanca bağlanmasının her şeyden önce başörtülü kadınlar açısından sakıncalı olduğu, bir kadının neden başını örttüğüyle ilgilenilmesine gerek olmadığı, başörtüsünün dinî inanca bağlanması durumunda

başka birisinin de bunun dinî inanç çerçevesinde olup olmadığı hususunda değerlendirme yapmasına imkân verileceği, baş örtmenin dinî inanç ya da başka bir nedenle mi yapıldığının sorgulanmaması gerektiği,

Teklif'in mevcut halinde, özgürlüğün sadece dinsel kökenli olan kıyafet tercihlerini kapsadığı ve bunun dışında kalan kıyafet tercihlerini kapsam dışında bıraktığı, esasen başörtüsü ve kıyafet tercihi dine inançla ilgili sebeple olma zorunluluğu getirildiği, bu durumda hem çoğulculuk bakımından demokrasi anlayışı hem de eşitlik ve ayrımcılık yasağı bakımından sorun oluşabileceği, nitekim bir dinî inancın belli yorumuna dayalı kıyafetlere mutlak dokunulmazlık getirildiğinde, dinî inanç nedeniyle olmayan diğer kıyafet seçimlerinin hukuki korumadan mahrum bırakılmış olacağı, bir kadının ne giyeceğine, ne örteceğine hiçbir şekilde hiçbir kimsenin karışmaması gerektiği, kadın bedeninin, kadın yaşamının kamunun değil, kadının meselesi olması gerektiği, kaldı ki Anayasa'da birçok temel hak ve özgürlüğe yönelik düzenlemelerin yer aldığı ancak uygulamada sorunlar yaşandığı, Anayasa'ya bir hüküm koymakla sorunların çözüme kavuşturulamayacağı,

Teklif'in 1'inci maddesinin yazımının hem kendi içinde tekrarlar barındırdığı hem de Anayasa'nın 10'uncu maddesiyle çeliştiği, içerik açısından örtünen ya da örtünmeyen tüm kadınların giyim kuşam özgürlüğünü güvence altına alması gerektiği, başörtüsü meselesi açısından hâlihazırda mevzuatın yeterli olduğu ve Anayasa değişikliğine gerek olmadığı,

Teklif'in 2'nci maddesi ile Anayasa'nın 41'inci maddesinde yapılması öngörülen değişikliğe gerek olmadığı, nitekim maddede Medeni Kanun'da zaten var olan, çok açık bir şekilde düzenlenen bir konuya yer verildiği, bir hükmün altını çizmek için anayasa değişikliği yapılamayacağı, ortada bir sorun varsa, toplumsal mutabakatla düzenleme yapılması gerektiği,

Anayasa'nın 41'inci maddesinde değişiklik gerektirecek toplumsal bir talep veya anayasal bir boşluğun da bulunmadığı, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ile 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu uyarınca, evlilik birliğinin kadın ve erkek arasında kurulacağını son derece açık olduğu,

Anayasa'nın 24'üncü ve 41'inci maddelerinin birbirinden tamamen ayrı konular içerdiği, başörtüsü gibi önemli bir mesele ile Anayasa'nın 41'inci maddesinde yapılması öngörülen değişikliğin birlikte ele alınmasının doğru olmadığı, kaldı ki Teklif'in 2'nci maddesinin arzu edilen amaca hizmet eden bir düzenleme de olmadığı, Türkiye'de her konunun Anayasa'da düzenlenmesi anlayışından vazgeçilmesi gerektiği,

Tarihsel süreç içinde başörtüsü nedeniyle eğitim hakkı elinden alınan, peruklu şekilde eğitime zorlanan, üniversitelerde fiziki şiddete maruz bırakılan, başörtüsü nedeniyle çalışma hayatından dışlanan, ihraç edilen, okullardan devamsızlık gerekçesi adı altında atılan kız öğrencilerin, kadınların olduğu ve bu yaşananların toplumda ciddi tahribata sebep olduğu, vatanına milletine hizmet etme hayaliyle mesleğini yapmak isteyen kişilerin başörtüsü nedeniyle çaresizlik içerisinde bırakıldığı, hatta 2 Mayıs 1999'da Türkiye Büyük Millet Meclisinde adı konulmamış bir darbe yapıldığı, başörtülü bir milletvekiline *"Burası devlete meydan okunacak yer değildir. Dışarı! Dışarı! Dışarı!"* sözlerinin sarf edildiği,

Anayasamızda yer alan açık hükümlere rağmen yakın tarihimizde ve özellikle 28 Şubat sürecinde yapılan bazı idari düzenlemeler ve fiili uygulamalarla getirilen başörtüsü yasağı ile din ve inancı nedeniyle başını örten kadınların Anayasamızda yer alan eğitim, öğrenim, çalışma, kamu hizmetlerine girme, seçilme gibi temel hak ve hürriyetlerini kullanmaktan mahrum bırakıldığı, din ve vicdan hürriyetine yönelik düzenlemelerin baypas edildiği, hukuksuz idari düzenlemelere ve fiili uygulamalara da laiklik ilkesinin gerekçe yapılmaya çalışıldığı, 28 Şubat sürecinin bu ülkedeki en

önemli travmalardan biri olarak çok büyük mağduriyetlere ve haksızlıklara sebep olduğu, zaman içerisinde bu tür uygulamaların sona erdirildiği ve hakların verildiği ancak yakın geçmişin en önemli temel insan hakkı ihlalinin, bir zulmün tekrar gerçekleşmemesi için, bundan böyle geleceğe sâri bir miras olarak anayasal güvence altına alınmasının elzem olduğu, Anayasa değişikliği ile bu hak ve özgürlüğün esaslı bir güvenceye kavuşturulması gerektiği,

Devletin varlık sebebinin temel hak ve hürriyetlerin kaldırılması yahut sınırlandırılmasına kapı aralamak değil, aksine bu hakların güven içinde ve özgür bir iklimde kullanılmasını teminat altına almak ve bunun önündeki engelleri kaldırmak olduğu, insanın hayatını inancına göre tanzim etmesinin ve inancının gereklerine göre yaşamasının din ve vicdan hürriyetinin ayrılmaz bir parçası olduğu, din veya inanca dayalı kılık ve kıyafetin her bakımdan bir hak olduğu ve hayatın her alanında serbest olması gerektiği,

İnsan haklarına dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletinde temel hak ve hürriyetlerin Anayasa ve kanunların teminatı altında olduğu, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının, hiç şüphesiz, kadınların başlarını örtme veya açma yönündeki tercihlerini de içerdiği, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletinin kadınların bu noktadaki tercihlerini korumakla mükellef olduğu, dinî inancı sebebiyle başını örtme ve kıyafet tercihinde bulunan kadınların yasal ve idari düzenlemeler veya fiilî uygulamalarla insan onuruyla bağdaşmayan, Anayasa'ya aykırı, ayrımcı ve çağ dışı uygulamalara bir daha maruz bırakılmamaları amacıyla anayasal güvence getirilmesi gerektiği ve bu nedenle Kanun Teklifi'nin verildiği,

Kanun Teklifi ile Anayasa'nın “din ve vicdan hürriyeti” başlıklı 24'üncü maddesinde değişiklik yapılarak başörtüsüne anayasal güvence getirildiği, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının, kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılmasının, bu kullanma ve yararlanmanın öznesi olan kadının başının örtülü veya açık olması şartına bağlanmamasına yönelik, dolayısıyla kadınların başörtülü olsun ya da olmasın temel hak ve hürriyetlerini koruyucu bir hüküm getirildiği,

Teklif'in Anayasa'nın 24'üncü maddesinde değişiklik yapılmasını öngören 1'inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan, kadının “tercih ettiği kıyafet” kavramının dinî inanca dayalı olarak “tercih ettiği kıyafet” tanımlaması olduğu ve böyle anlaşılması gerektiği, bu hususun gerekçede de açıkça yazıldığı, nitekim gerekçede “*Dinî inancı sebebiyle başını örtmesi ve yine bu sebeple...*” denilerek, aslında “dinî inanç” tabirinin kuvvetlendirildiği, yani alelade bir kıyafet ya da herhangi bir kıyafet değil “dinî inancı sebebiyle kullandığı kıyafet” ifadesine yer vererek gerekçenin de bu hususu güçlendirdiği, yine gerekçenin, alınan veya verilen bir hizmetin gereği olarak kıyafet belirlenmesinin gerekli olduğu hallere ilişkin devam eden kısmında da bu hususu açıklamak için “*...söz konusu kıyafetin bir kadının dinî inancı sebebiyle başını örtmesine ve yine bu sebeple tercih ettiği kıyafete engel olmayacak nitelikte olması...*” denilerek orada işaret edilen kıyafet tanımının da dinî inancın gereği olarak “tercih edilen kıyafet” olduğu, zira tercih edilen kıyafet dinî inançtan ayrıldığı zaman bunun önü alınamayacak bir noktaya gelebileceği,

Komisyon üyesi bazı milletvekilleri tarafından Teklif'in 1'inci maddesindeki “dinî inanç” ibaresinin kaldırılmasının önerildiği, temel bir hak olan inanç hakkını Anayasa'nın koruması altına almaktan geri durulmaması gerektiği, “dinî inancı sebebiyle başını örtmek” ibaresinin siyaseten kullanılacağı itirazının doğru olmadığı, Anayasa değişikliğinin tam da dinî inanç sebebiyle getirildiği, Teklif ile Anayasa'nın “Din ve vicdan hürriyeti” başlıklı 24'üncü maddesinin düzenlendiği, Teklif metninin 24'üncü maddenin kenar başlığı ve mevcut diğer fıkralarıyla da uyum içerisinde olduğu,

Türk toplumunun temeli olan aile ne kadar güçlü olursa toplumun ve milletin de o kadar güçlü olacağı, cinsiyetlerin tartışılması, üçüncü bir cinsiyetin ortaya çıkarılması, bu cinsiyetler üzerinden aile yapısının bozulmasıyla ilgili çok ciddi bir çalışma yapıldığı ve bunun engellenmesi gerektiği,

Teklif'in 2'nci maddesinin aile kurumunun korunması açısından son derece önemli olduğu, Anayasa'nın 41'inci maddesinde yapılması öngörülen değişikliğin evlilik birliğinin yalnızca kadın ile erkek arasında kurulabileceğini hüküm altına alarak birtakım sapkın akımların ülkemizde de yaygınlaşmasının önüne geçecek çok önemli bir düzenleme olduğu, konunun toplumsal bir talebe ilişkin olduğu ve bu talebe kayıtsız kalınmasının düşünülemeyeceği, dünyanın birçok yerinde büyük şirketlerin ve sosyal medya kuruluşlarının sürekli bu tür sapkınlıkları gündeme getirdiği ve bununla ilgili çok ciddi örgütlenmelerin olduğu,

Teklif ile sapkın akımlar tarafından giderek daha fazla tehdit edilen aile müessesesinin korunmasının hedeflendiği, bazı sorunlar yaşanmadan yaşanması muhtemel, geldiği görünen bir tehlikeye karşı, dünyada toplumların kimyasını bozan bir tehlikeye karşı toplumu koruma önlemi alındığı ve bu açıdan da takdir edilmesi gerektiği,

Devletin asli bir görevi olarak Türk toplumunun temeli olan aile yapısını korumak ve aileye yönelik her türlü tehdit, saldırı, çürüme, sapkınlığa karşı tedbir almak zorunda olduğu, aile kurumunun taşıdığı gerçek değer üzerinden korunmasının, milletimizin varlığının teminat altına alınmasının, ailenin ilk nüvesini teşkil eden evlilik birliğinin kadın ve erkekten oluşmasını zorunlu kıldığı, her ne kadar Medeni Kanun'da evlilik tarifi yapılmakta ise de bu hususun Anayasa'yla teminat altına alınması gerektiği,

şeklinde görüşler dile getirilmiştir.

5.2. Teklif Metni Üzerindeki Değerlendirmeler

Teklif'in 1'inci maddesiyle Anayasa'nın 24'üncü maddesinde yapılan değişikliğe konu düzenlemenin anayasal düzeyde yapılmasına ilişkin olarak;

Anayasanın, hukuk sistemimizde normlar hiyerarşisinin en üstünde yer aldığı, kanunlar ve diğer normlar ile uygulamaların Anayasaya aykırı olamayacağı, Teklif konusu düzenlemelerin Anayasa değişikliğiyle yapılması halinde, bu düzenlemelere aykırı hiçbir yasal ya da idari düzenleme ve uygulama yapılamayacağı,

Düzenlemenin kanunla yapılması halinde, mevcut kanunu hükümden düşüren yeni bir kanuni düzenleme yapılmasının veya mevcut kanunun yürürlükten kaldırılmasının her zaman mümkün olacağı, keza kanunun yasama organında değiştirilme usulü bakımından da anayasal norma nazaran daha kuvvetsiz olduğu, düzenlemenin Anayasada yapılması halinde, aksine bir düzenleme yapılabilmesinin yine Anayasanın değiştirilmesini gerektireceği, bu nedenle temel bir hakkın kullanılmasına temas eden Teklif'e konu düzenlemeler bakımından kalıcı bir çözüm üretmek adına Anayasada değişiklik yapılmasının daha uygun olduğu,

Teklif'in 1'inci maddesiyle Anayasa'nın 24'üncü maddesine eklenmesi öngörülen altıncı fıkranın *“Temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ile kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılması, hiçbir kadının başının örtülü veya açık olması şartına bağlanamaz.”* hükmünü içerdiği, Teklif metni kaleme alınırken kadınlar arasında hiçbir ayrımcılık yapılmadığının ve düzenlemenin konusunu oluşturan hak ve hürriyetlerin tüm kadınlar bakımından eşit şekilde anayasal güvenceye bağlandığının açık olduğu, hem başı açık hem de başı örtülü kadınların gerek temel hak ve hürriyetleri kullanma gerekse kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve

hizmetlerden yararlanma noktasında aynı güvenceye sahip oldukları, fıkra metninin bu yönüyle son derece açık olduğu ve başın örtülüp örtülmediği ile veya örtülü ise hangi nedenle örtüldüğüyle ilgilenilmediği,

Teklif'in l'inci maddesiyle Anayasa'nın 24'üncü maddesine eklenmesi öngörülen yedinci fıkranın, dinî inanç sebebiyle başın örtülmesi ve yine dinî inanç sebebiyle kıyafet tercihinde bulunulması haline yönelik düzenleme içerdiği, fıkranın *"Hiçbir kadın; dinî inancı sebebiyle başını örtmesi ve tercih ettiği kıyafetinden dolayı eğitim ve öğrenim, çalışma, seçme, seçilme, siyasi faaliyette bulunma, kamu hizmetlerine girme ile diğer herhangi bir temel hak ve hürriyeti kullanmaktan ya da kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan hiçbir surette yoksun bırakılamaz. Bu nedenle kınanamaz, suçlanamaz ve herhangi bir ayrımcılığa tâbi tutulamaz. Alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafet söz konusu olduğunda Devlet, ancak dinî inancı sebebiyle kadının başını örtmesini ve tercih ettiği kıyafetini hiçbir surette engellemek şartıyla gerekli tedbirleri alabilir."* hükmünü ihtiva ettiği, yedinci fıkra ile altıncı fıkra hükmüne ek olarak kadınların dinî inanç sebebiyle tercih ettikleri kıyafet bakımından da bir güvence hükmü getirildiği,

Madde üzerinde yapılan müzakerelerde söz alan bazı milletvekilleri tarafından, fıkra da yer alan "dinî inancı sebebiyle" ibaresine gerek olmadığı, bu ibarenin kullanılması durumunda başını örten bir kadının bu tercihinin, başka kişiler tarafından dinî inanç çerçevesinde olup olmadığı yönüyle sorgulanabileceğinin ve bu tercih hakkında değerlendirmede bulunulabileceğinin; ayrıca başın örtülmemesi halinin de fıkra da güvenceye bağlanması gerektiğinin ve fıkranın son cümlesinde yer alan kıyafete ilişkin güvencenin metinden çıkarılmasına ihtiyaç bulunduğu ifade edildiği,

Söz konusu açıklamaların altıncı fıkra hükmü göz önünde bulundurulmaksızın yapıldığının anlaşıldığı; kadınların başını örtme veya örtmeme yönündeki tercihlerinin, hiçbir nedene dayalı olmaksızın, herhangi bir sınırlandırmaya tabi olmadan hükmün altıncı fıkrasında güvence altına alınmakta olduğu, dolayısıyla yedinci fıkra da başın örtülmemesi haline yönelik özel bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmadığı, başı açık kadınların bu yöndeki tercihlerinin altıncı fıkranın mutlak muhafazası altında olduğu,

Teklif ile Anayasa'nın 24'üncü maddesine eklenmesi öngörülen yedinci fıkra da, geçmiş dönemlerin tecrübelerinin de dikkate alındığı ve bu nedenle fıkra da dinî inancı sebebiyle başını örten "ve yine bu sebeple" bir kıyafet tercihinde bulunan kadınlara yönelik bir düzenleme öngörüldüğü, bu hususun madde gerekçesinde de özellikle vurgulandığı,

24'üncü maddeye eklenen yedinci fıkranın son cümlesi bakımından, yapılacak değişiklikle yalnızca başörtüsüne yönelik bir koruma sağlanmasının eksiklik doğuracağı, başını, dinî inanç sebebiyle örten bir kadının yine dinî inanca bağlı bir kıyafet tercihinin de karşılanmasının muhtemel eksikliği tamamlayacağı, bu çerçevede dinî inanç sebebiyle kullanılan başörtüsünü yine aynı sebebe bağlı olarak tercih edilen kıyafetle birlikte ele almanın, düzenlemenin noksansız olmasını ve din ve vicdan hürriyetinin tam manasıyla korunarak tahkim edilmesini sağlayacağı,

Her devletin anayasasının kaçınılmaz olarak kendi geçmişinden izler taşıdığı, bu izlerin devlet, toplum ve hukukun bu yaşananlar karşısındaki mevcut tavrını da ortaya koyacağı, kıyafete yönelik düzenleme ve uygulama yapıyormuş görüntüsü altında esasen insanımızın din ve vicdan hürriyetine saldırılmasına karşı kişilerin, devletin ve hukukun teyakkuz halini teminen fıkra da dinî inanç vurgusunu korumanın elzem olduğu, ülkemizde kadınların geçmişte, dinî inançlarından dolayı giydikleri kıyafetlerinden ötürü temel hak ve hürriyetlerinden sistematik bir biçimde mahrum bırakıldıkları göz önüne alındığında, bu durumların gelecekte de tekrar yaşanmaması için kıyafete

yönelik düzenleme yapılırken, dinî inanç sebebiyle ortaya konulan tercihlerin korunması amacıyla ilave bir teminata ihtiyaç bulunduğu,

Ayrıca, kıyafet hakkında herhangi bir niteleme yapılmadan anayasal seviyede düzenleme yapılması durumunda, yapılan bu düzenlemenin, amacını aşan sonuçlara sebebiyet verebileceği, zira kıyafet tercihinin yönelik bir çerçeve belirlemeksizin düzenleme yapılırsa, normun anayasal niteliği de dikkate alındığında kamu hizmeti görevlerinin ciddiyet ve gerekleriyle bağdaşmayacak yahut toplumsal yaşam bakımından kabul edilemeyecek türde giyim kuşamın dahi bu düzenlemelerin korunması kapsamında bulunduğu ileri sürülebileceği, hatta terör örgütleri veya marjinal gruplar tarafından sembolleştirilen kıyafetlerin anayasal güvence altında resmî alana taşınması noktasında bir dayatma söz konusu olabileceği, bu bakımdan kıyafet hakkında bir niteleme yapmanın gerekli olduğu,

Kamuda silahlı kuvvetler veya kolluk kuvvetleri mensuplarının üniforma yahut idarece belirlenen başka birtakım kıyafetleri giymesinin mecburi tutulabildiği, bunlar dışındaki kamu görevlilerinin kıyafetlerinin de düzenleme konusu olabildiği, özel kesimde de bir hizmetten yararlanan yahut bir hizmetin sunumunu yapan kişilerin kimi zaman o hizmetin gereği olarak bir kıyafeti giymekle yükümlü kılınabildiği, bu kıyafet iş sağlığı veya güvenliği ya da markalaşma amaçlarıyla belirlenebildiği gibi yürütülen faaliyetin niteliğinin icap ettirdiği başka meşru amaçlarla da belirlenebildiği, bu kıyafetler belirlenirken, din ve vicdan hürriyetinin kullanılmasının zorunlu bir sonucu olarak, kadınların dinî inancı sebebiyle başlarını örtmeleri ve tercih ettikleri kıyafetin engellenmemesi gerektiği, yedinci fıkranın son cümlesinin bu gerekliliği sağlama amacına yönelik olduğu, cümlelerin bir kamu görevlisi olarak kamu hizmetini yerine getiren kadın personeli kapsadığı gibi özel kesim tarafından sunulan bir hizmeti yerine getiren kadın çalışanları da kapsadığı, cümlelerin ayrıca kadınların kamu kesiminin sunduğu bir mal ve hizmetten yararlandığı durumları ve özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaları seçeneğini de kapsadığı,

Anılan gerekçelerle, bir kıyafet belirlenirken Devletin, dinî inancı sebebiyle kadının başını örtmesini ve yine aynı sebeple tercih ettiği kıyafetini hiçbir surette engellemeyecek şekilde tedbir almasının, düzenleme yapmasının ve uygulamayı sevk etmesinin gerektiği,

Yedinci fıkrada yer alan dinî inanç vurgusunun kadının tercihinin sorgulanabilmesine imkân veren bir ifade değil, kıyafet bakımından getirilen güvencenin çerçevesini belirlemeye yönelik bir ifade olduğu, ayrıca yedinci fıkranın son cümlesinde, kıyafete yönelik düzenleme yapıldığı durumlarda kötü niyetli tutumların ortaya çıkma ihtimalinin nazara alındığının anlaşıldığı, yalnızca başörtüsünün koruma altına alınıp kıyafete ilişkin bir güvence getirilmemesi durumunda, ileride yapılacak düzenlemelerle; dinî inancı sebebiyle başını örten bir kadının dinî hassasiyetleriyle bağdaşmayacak türde kıyafeti dayatan düzenleme veya uygulamalara muhatap olmasına sebep olunabileceği ve bu anayasal düzenlemenin ruhuna aykırı bir gidişata kapı açılabileceği, Teklif'in bu mahiyetteki olası dayatmalara karşı da kuvvetli bir güvence sağlama kapasitesine sahip olduğu,

değerlendirilmektedir.

Teklif'in 2'nci maddesiyle Anayasa'nın 41'inci maddesinde yapılan değişikliğe ilişkin olarak;

Aile, Türk toplumunun temeli olup, ailenin korunmasının hem Türk toplumunun hem de Türk Devletinin korunması anlamına geldiği, milletimizin ve devletimizin bekasının, sağlıklı nesillerin yetişmesine, sağlıklı nesillerin yetişmesinin ise sağlıklı bir aile yapısına bağlı olduğu,

Teklif üzerinde yapılan müzakerelerde söz alan bazı milletvekilleri tarafından, yürürlükteki kanunlara göre evlilik bir erkek ve bir kadın arasında yapılabileceğinden aynı konuda anayasal düzeyde düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmadığının ifade edildiği,

Aile kurumunun taşıdığı gerçek değer üzerinden korunmasının ve milletimizin varlığının teminat altına alınmasının, ailenin ilk nüvesini teşkil eden evlilik birliğinin kadın ve erkekten oluşmasını zorunlu kıldığı, Teklifle, evlilik birliğine ilişkin bu temel kaide ve esasın kanunla değiştirilmesinin önüne geçildiği, ailenin her türlü tehlike, tehdit, saldırı, çürüme ve sapkınlığa karşı korunması için ilave anayasal güvence sağlanmasının son derece elzem olduğu,

değerlendirilmektedir.

5.3. Teklif Metnine İlişkin Kabuller ve Değişiklikler

2/4779 esas numaralı Kanun Teklifi'nin geneli üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasının ardından Teklif'in maddelerine geçilmesi kabul edilmiştir.

Teklif'in çerçeve l'inci ve 2'nci maddeleri ile yürürlüğe ilişkin 3'üncü maddesi aynen kabul edilmiştir.

Teklif'in maddeleri üzerindeki görüşmelerin tamamlanmasının ardından Teklif'in tümü, son oylamasında hazır bulunan üyelerin oybirliğiyle kabul edilmiştir.

6. Genel Kurulda Temsil

İçtüzüğün 45'inci maddesi uyarınca, Teklif'in Genel Kuruldaki görüşmelerinde Komisyonumuzu temsil etmek üzere, Mersin Milletvekili Zeynep GÜL YILMAZ, Kastamonu Milletvekili Metin ÇELİK, Kahramanmaraş Milletvekili Ahmet ÖZDEMİR ve Manisa Milletvekili İsmail BİLEN özel sözcüler olarak seçilmiştir.

Başkan	Başkanvekili	Sözcü
<i>Yusuf Beyazıt</i>	<i>Ali Özkaya</i>	<i>Emine Zeybek</i>
Tokat	Afyonkarahisar	Kocaeli
Kâtip	Üye	Üye
<i>Zeynep Gül Yılmaz</i>	<i>İbrahim Halil Fırat</i>	<i>Cengiz Aydoğdu</i>
Mersin	Adıyaman	Aksaray
(Bu raporun özel sözcüsü)		
Üye	Üye	Üye
<i>Mustafa Köse</i>	<i>Pakize Mutlu Aydemir</i>	<i>Osman Mesten</i>
Antalya	Balıkesir	Bursa
Üye	Üye	Üye
<i>Recep Özel</i>	<i>Ahmet Özdemir</i>	<i>Metin Çelik</i>
Isparta	Kahramanmaraş	Kastamonu
	(Bu raporun özel sözcüsü)	(Bu raporun özel sözcüsü)
Üye	Üye	Üye
<i>İsmail Bilen</i>	<i>Levent Gök</i>	<i>Murat Emir</i>
Manisa	Ankara	Ankara
(Bu raporun özel sözcüsü)	(Son oylamada bulunamadı, muhalefet şerhimiz vardır)	(Son oylamada bulunamadı, muhalefet şerhimiz vardır)

Üye <i>Bülent Tezcan</i> Aydın (Son oylamada bulunamadı, muhafelet şerhimiz vardır)	Üye <i>Aysu Bankoğlu</i> Bartın (Son oylamada bulunamadı, muhafelet şerhimiz vardır)	Üye <i>İbrahim Özden Kaboğlu</i> İstanbul (Son oylamada bulunamadı, muhafelet şerhimiz vardır)
Üye <i>Ali Mahir Başarır</i> Mersin (Son oylamada bulunamadı, muhafelet şerhimiz vardır)	Üye <i>Feti Yıldız</i> İstanbul	Üye <i>Muhammed Levent Bülbül</i> Sakarya (Son toplantıya katılamadı)
Üye <i>Feridun Bahşi</i> Antalya (Son oylamada bulunamadı, muhafelet şerhimiz vardır)	Üye <i>Ahmet Kamil Erozan</i> Bursa (Son toplantıya katılamadı, muhafelet şerhimiz vardır)	

MUHALEFET ŞERHİ

Anayasamızın 12’nci maddesinde: herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu belirtilmiş; yine Anayasamızın Başlangıç bölümünde ise: kutsal din duygularının, Devlet işlerine ve politikaya kesinlikle karıştırılamayacağı hüküm altına alınmıştır.

Ayrıca ülkemizin de onayladığı ve imzacısı olduğu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin Başlangıç bölümünde: *“İnsanlık ailesinin bütün üyelerinin doğal yapısındaki onuru ile eşit ve devredilemez haklarını tanımının dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğu”* ifade edilmiştir.

Demokratik, laik hukuk devletlerinde; bireylerin sahip olduğu dini inanç ve kanaat hürriyeti, dini konulardaki bireysel tercihler, bireylerin yaşam tarzı Devletin müdahalesi dışındadır.

Kadının kıyafeti, bireylerin yaşam tarzı, inancı ve etnik aidiyeti; siyasetin konusu olmamalıdır. Ülkemizde geçmişte yaşanmış kimi uygulamalar, toplumsal hafızamızda olumsuz izler bırakmış; üniversite öğrencilerinin baş örtüsü ile eğitim ve öğrenim hakkı engellenmiş; kadınların kamuda baş örtülü çalışmalarına izin verilmemiştir. Baş örtüsü konusunda yapılan tartışmalar, toplumu kutuplaştırmış ve bu konuda siyasi rant sağlamayı amaçlayan partiler tarafından da siyasi istismar aracı haline getirilmiştir.

Bu durumun, siyasi tartışma alanından tümüyle uzak tutulması amacıyla Genel Başkanımız Sayın Kemal Kılıçdaroğlu tarafından 03.10.2022 tarihinde yapılan video paylaşımında *“kadınların giyim kuşamını siyasetin tekelinden çıkarmak, yasal güvenceye almak, tartışma konusu olmaktan tümüyle çıkarmak, bu yarayı sonsuza dek kapatmak için”* CHP milletvekilleri kanun teklifi sunulacağı ifade edilmiş; akabinde 04.10.2022 tarihinde 2/4619 esas numaralı *“Kadınların Yürüttükleri Mesleğin İcrası Kapsamındaki Kılık ve Kıyafeti Giymek Dışında Herhangi Bir Zorlamaya Tabi Tutulmaması Hakkında Kanun Teklifi”*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na verilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin tüm milletvekillerinin imzasını taşıyan söz konusu teklif, Partimizin bu konudaki samimiyetini ve kurumsal iradesini net bir biçimde sergilemektedir.

Böylelikle iktidarın baş örtüsü konusunu sürekli istismar aracı yapma çabasına karşı ve toplumun belirli bir kesiminde devam eden endişeleri giderme amacına dönük samimi bir girişimde bulunulmuştur.

Bu kanun teklifinin sunulmasından sonra iktidar; baş örtüsü konusunu, siyasi bir istismar aracı halinde tutmak ve bu yönüyle kendi tabanı üzerinde söz konusu samimi girişimin yarattığı etkiyi kırabilmek üzere; olağanüstü bir çabayla algı yönetimine başlamıştır.

İktidarın baş örtüsü konusu üzerine yapılan tartışmaları çözmek niyetinde olmadığı; bilakis sürekli bir istismar aracı olarak gündemde tutmak niyetinde olduğu, Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın;

Partimizin vermiş olduğu kanun teklifini “*gollük pas*” olarak nitelendirmesiyle bir kez daha ortaya çıkmıştır. Konuyu amacından saptırmak amacıyla; samimi biçimde sunulan kanun teklifine karşı; iktidar partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi tarafından 2/4779 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi verilmiştir.

İktidar ortaklarının vermiş olduğu kanun teklifine, Anayasa’nın hem din ve vicdan hürriyetini güvenceleyen 24’üncü hem de ailenin korunmasını düzenleyen 41’inci maddelerine ilişkin düzenlemeler sığdırılmıştır. Torba yasa yapma alışkanlığının sürdürüldüğü bu tutum, iktidar ortaklarının *consensus* yoluyla çözümü mümkün olacak bir konuyu amacından saptırıp; başka tartışma alanları yaratmak suretiyle sorunun çözümünden yana olmadıklarını ortaya koymuştur. Dolayısıyla iktidar ortaklarının baş örtüsü tartışmasını çözmek gibi bir niyetlerinin olmadığı ve konuyu sürekli bir siyasi istismar aracı olarak görmek istedikleri bir kez daha ortaya çıkmıştır.

İktidar partisinin önerdiği baş örtüsü konusundaki teklif, ikircikli bir tutum sergilemektedir. Teklifte “*dini inanca dayalı olarak baş örtüsüne*” güvence getirileceği iddia edilirken; başı açık olanlar bakımından hiçbir koruma sağlanmamaktadır.

Oysa farklı din ve inançlara mensup bireylerin olduğu bir toplumda; Devletin görevi, her bireyin din ve inancına saygı, bir dine inanmak veya inanmamak ya da bir dinin gereğini yerine getirmek veya getirmemek konularında bireyin yapacağı tercihe alan bırakmayı ve saygı göstermeyi kapsar. Zira bu saygı, bireyin din ve inanca ilişkin yaklaşımlarını baskıdan özgür bir şekilde belirleyebilmesini sağlar.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Devletin farklı din ve inançların ifade edilebilmelerini düzenlemek konusunda tarafsız bir role sahip olması gerektiğini ve bu tarafsızlığın kamu düzeni, din ve inançlar arasında uyum ve toleransın korunması açısından kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir.

Devletin tarafsızlığı kamu hizmetinin etkinliği ve dürüstlüğü kavramlarıyla iç içedir ve bir bütün olarak kamu düzeni olgusunun, olmazsa olmaz niteliğini teşkil eder.

Dolayısıyla dini inanca dayalı baş örtüsü örtmek hakkını tarif etmek, bu hakkın sadece dini inanç üzerinden güvence altına alınması sonucunu doğurmakta; dini inancına göre değil de başka sebeple baş örtüsü örtmek isteyenlerin hakkını korumamaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi ve İyi Parti tarafından verilen önergeyle bu sakıncalar giderilmek istenmiş ve teklifin çerçeve 1’inci maddesiyle Anayasa’nın 24’üncü maddesine eklenmesi öngörülen ikinci fıkrasının birinci cümlesinde yer alan “*dini inancı sebebiyle başını örtmesi ve*” ibaresinin “*başını örtmesi ya da örtmemesi de dahil olmak üzere*” şeklinde ve son cümlesinin “*Alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafet söz konusu olduğunda ise Devlet; kadının başını örtmesini engellemek şartıyla gerekli tedbirleri alır.*” şeklinde değiştirilmesine ilişkin önerge ile başını örtmek isteyenlerin yahut başı açık olanların haklarının da güvence altına alınması amaçlanmıştır.

Bu şekilde verilen söz konusu önergeyle, ne sebeple olursa olsun baş örtüsü örtmek isteyenlerin tercihleri ya da ne sebeple olursa olsun baş örtüsü örtmek istemeyenlerin tercihleri ve kadınların kılık kıyafeti; Devletin müdahale alanının konusu dışında bırakılmıştır. Neyin dini inanç gereği olup olmadığı, neyin dine uygun olup olmadığı dolayısıyla dini inancı tarif etme, kılık ve kıyafete yönelik ölçme, belirleme, kısıtlama yetkisi; siyasi iktidarların ve yöneticilerinin düşüncelerine ve öznel değerlendirmelerine bırakılamaz.

Ancak iktidar ortaklarının önerdiği kanun teklifi, iktidar sahipleri tarafından, dini inanç göz önünde tutularak; baş örtüsü örtmeyenlerin kısıtlanması ve baskı altına alınması sonucunu doğurması açısından da tamamıyla başka bir sorun alanı yaratmaktadır. Halbuki kadınlar, hangi sebeple başını örtmek istiyorsa örtmelidir, hangi sebeple başını açmak istiyorsa açmalıdır; Devlet, buna karışamaz.

Temel hak ve özgürlüklerin esas olduğu ve korunduğu bir yönetim anlayışında; insan onurunu korumaya en yaraşır düzenleme, CHP ve İyi Parti tarafından sunulan söz konusu önerge metninde temelini bulmaktadır. Aksi bir tutum; Devlet tarafından, memurlar yahut geniş anlamda diğer kamu görevlileri marifetiyle, kadınların dini inancının varlığının-yokluğunun yahut yaşayış biçiminin sorgulanması ve kamusal alanda bir hizmeti arz ya da talep eden kimselerin keyfi biçimde farklı muamelelere muhatap kılınması neticesini doğuracaktır.

Bu durum, hukuki normların dini referanslarla uygulanmasına olanak vermek suretiyle; kamu düzeninin bozulmasına neden olacaktır. Nihayetinde dinin, kutsal ve uhrevi vasfına da halel getirilecektir. Yine Devlet, kamu hizmeti sunulmasının veya kamu hizmetinden yararlanılmasının gerektirdiği bir kıyafet söz konusu olduğunda; gerekli tedbirleri alarak kamu standardı tesis edecek ve fakat bunun sınırını, *“kadının başını örtmesini engellemek”* koşulu çezecektir. Böylelikle Devlet anılan yükümlülüklerini, başını örten bir kadın bakımından yerine getirdiği nispette; başını örtmeyen bir kadın bakımından da yerine getirdiği takdirde; Anayasa’nın 10’uncu maddesinde ifadesini bulan eşitlik ilkesinin gereğini karşılayacaktır.

Teklif metninin 2’nci maddesinin gerekçesinde anılan 41’inci maddede değiştirilmesi öngörülen düzenlemeye yönelik temellendirmenin sağlam hukuki mesnetlerden yoksun olması gerek teklif sahiplerinin Komisyonadaki açıklamalarında bu konuyu ayrıntılı biçimde ele almak yerine bu konuya değinmekle yetinmeleri; bu türden bir Anayasal meselenin var olmadığının, evlilik birliğinin kadın ve erkek arasında kurulduğunun 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun münferit hükümleri başta olmak üzere yasal mevzuatla düzenlendiğinin teklif sahiplerince de kabul edildiğini kanıtlar niteliktedir.

Bu türden bir tartışma konusu gündemde değilken; 27’nci yasama döneminin tamamlanmasına sayılı günler kala ve seçim takviminin belirlenmesine yönelik iradelerin olduğu bir ortamda, anılan düzenlemenin öngörülmesi, Macaristan’da yaşanan

manipülatif örneğin ülkemizde de benzer sonuç doğurmasına yönelik bir çaba olarak karşımıza çıkmıştır.

Evlilik akdinin kadın ve erkek arasında imzalanacağıın kanun düzeyinde kesin bir biçimde düzenlendiği göz önüne alındığında; bu türden bir Anayasa değişikliğine de ihtiyaç bulunmadığı izahtan varestedir.

Anılan iki hususun tek teklif metninin içine sığdırılması; iktidarının ve ortağının baş örtüsü konusunu, istismar aracı olarak kullanmaya devam etme niyetinde olduğunun göstergesidir.

Cumhuriyet Halk Partisi ve İyi Parti tarafından sunulan önerenin baş örtüsü konusundaki her türlü tartışmayı ortadan kaldırması ve Meclis'ten oy birliği ile kabul edilmesi olanaklı iken; iktidar ortaklarının baş örtüsü konusunu siyasi rant elde etmek için istismar aracı halinde tutmaya yönelik samimiyetsiz çabaları nedeniyle ne yazık ki bu tarihsel fırsat, kaçırılmıştır.

31.01.2023

İbrahim Özden Kaboğlu
İstanbul

Levent Gök
Ankara

Bülent Tezcan
Aydın

Murat Emir
Ankara

Aysu Bankoğlu
Bartın

Ali Mahir Başarır
Mersin

MUHALEFET ŞERHİ

2/4779 Esas numaralı 24/01/2023 tarihinde Anayasa Komisyonunda görüşülen **“Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi”** üzerine Muhalefet Şerhimiz aşağıda sunulmuştur.

KANUN TEKLİFİNİN USULÜ VE GENELİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Cumhur İttifakının gündeme getirdiği başörtüsüne ilişkin Anayasa Değişiklik Teklifine Anayasaya Anayasa, mutabakatsa mutabakat diyerek her türlü katkıyı vermek üzere görüşmelere katıldık. Amacımız başörtüsünün, daha geniş ifadeyle kadınların kıyafetinin tekrar istismar edilmesini önlemek ve bu konu üzerindeki tüm tartışmaları kaldırmaktır. Kapanmış yaranın üzerinde vicdansızca tepinerek, kadınların en helal haklarını yeniden tartışmaya açılmaması idi.

Geldiğimiz noktada, Sayın Cumhurbaşkanı ve Ak Partinin başörtüsü meselesini, siyaset pazarında oy devşirecek bir “göllük pas” olarak gördüklerini ve görmeye devam edeceklerini üzülerken gördük. Teklifin eksiklerinin giderilmesi, başını örten ya da örtmeyen kadınlarımızın haklarının tam bir özgürlük ortamında, eşitlik ve tarafsızlık ilkesine uygun, yeni ayrımcılıklar yaratmadan uygulanması amacıyla her türlü katkıyı sonuna kadar verdik. Bu çerçevede hiçbir itiraz ve katkımızın kabul görmediği Anayasa Komisyonunca kabul edilen metin üzerindeki eleştirilerimizi şu şekilde sıralıyoruz;

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili özel sınırlamalar yeniden düzenlenirken, Anayasaların bireysel hak ve özgürlüklerle millî değerler açısından hassas dengeyi demokrasi zemininde sağlamak durumunda olduğu, ancak, bu halde bir toplumsal sözleşmeden bahsedilebileceği tüm Komisyon üyelerince dile getirilmiş ve Anayasa Komisyonu raporunda yer almıştır. Bu gerçeklik günümüz için çok daha önemlidir. İstibdat yerine hürriyeti geçerli kılmak, bu anlayışı gerektirmektedir. Önümüzdeki Teklifin ise konunun paydaşlarınca yeterince demokratik platformlarda paylaşılmadan ve tartışılmadan Meclis gündemine taşındığı, kamuoyunun malumlarıdır. Teklif metni adeta bir sır gibi kamuoyundan saklanmış, cumhur ittifakı temsilcilerince siyasi parti gruplarına yaptıkları ziyaretlerde dahi paylaşılmamıştır. Bu durumun toplumdaki gelen taleple ve en büyük konsensusla yapılması gereken, en üst seviyede toplumsal uzlaşmayı ifade eden Anayasada değişiklik yapılma sürecine uygun düşmeyeceği ortadadır. Tek adam yönetiminin -bu ucube sistemin- bir sonucu olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinde yasama sürecinde uzlaşma kültürünün geldiği noktanın da acı bir göstergesidir. İYİ Parti olarak başörtüsü meselesinin geniş bir toplumsal mutabakatla ele alınmasını arzu ettiğimizi her platformda ve Komisyon görüşmelerinde ifade ettik.

AK Parti döneminin başında hazırlanan 18 Aralık 2002 tarihli acil eylem planında ve diğer belgelerde demokratikleşme ve hukuk reformu başlığı altında, “Şeklen kısa, öz, açık ve anlaşılır, bireyin temel hak ve özgürlüklerini İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AB Kopenhag Kriterlerinde öngörülen esaslar çerçevesinde düzenleyecek, yasama, yürütme ve yargı erkleri arasındaki ilişkileri ve “kuvvetlerin denkliliği” ilkesi net bir şekilde belirleyecek”, ”temsili” demokrasiden “katılımcı” demokrasi anlayışına

geçiş sağlayacak, idarenin hiçbir eylem ve işlemine yargı yolunu kapatmayarak hukuk devleti anlayışının gerçek anlamda hakimiyetini tesis edecek bir Anayasa hazırlanacaktır. denilirken gelinen nokta bu anlayıştan oldukça uzak ve geridedir.

Ak Parti grubu tarafından Anayasa değişiklik tekliflerini görüşmek üzere 11 Ocak 2023 tarihi için Grubumuzdan randevu talep edilmiştir.

Bu tarih, Kocaeli Milletvekilimiz Lütfü Türkkan ve CHP Mersin Milletvekili Ali Mahir Başarır'ın dokunulmazlıklarının kaldırılmasının, Karma Komisyonunda görüşüleceği tarihi.

Meclis'te 1.760 adet dokunulmazlığın kaldırılmasına ilişkin dosya varken, bunların içlerinden ikisinin cımbızla çekilerek Karma Komisyon gündemine getirilmesi hiçbir şekilde izah edilemeyecek bir tutumdur. Bu tarihte Ak Parti grubuyla bir Anayasa değişikliği teklifini görüşmeyi siyasi nezaket açısından uygun bulmadık. Daha sonra bir randevu talep edilmesi durumunda görüşeceğimizi de açık bir şekilde ifade ettik. Ancak Ak Parti grubunun randevu talebini yenilemesi nedeniyle Komisyon görüşmelerinden önce Anayasa değişikliği Teklifi üzerine herhangi bir görüşme gerçekleştirilememiştir.

Teklifin 1 inci maddesi din ve vicdan hürriyeti ile ilgili Anayasanın 24 üncü maddede değişiklik öngörürken 2 nci maddesi ise ailenin korunması ve çocuk haklarını düzenleyen Anayasanın 41 inci maddesi ile ilgilidir. Teklif sahiplerince 2 nci madde üzerinde evliliğin ancak bir erkekle bir kadın arasında gerçekleşeceği hakkında mevzuatta bir eksiklik olmadığı, uygulamada hiçbir sorun yaşanmadığı, sadece Anayasada altının çizildiği ifade edilmiş, adeta 2 nci madde 1 nci maddeye kuyruk gibi eklenmiş durumdadır. İki maddenin birbiri ile amaçsal ya da organik bir bağı ve uygulama açısından bir ilişkisi bulunmamaktadır. İYİ parti olarak bir hususun altının çizilmesi amacıyla Anayasa değişikliği yapılmaması, toplumdan gelen taleplerin dikkate alınması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Anayasanın 42 nci maddesi kimsenin eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılmayacağını öngörmektedir. Aynı şekilde 48 inci maddesinde çalışma ve sözleşme hürriyeti 49 uncu maddesinde yer alan çalışma hakkı ve ödevi ayırım yapılmaksızın herkese tanınan bir hürriyettir. Anayasanın kamu hizmetlerine girmeyi öngören 70 inci maddesinin ikinci fıkrasında hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez. hükmü yer almaktadır. Söz konusu bu hükümlerin Anayasa değişikliği ile öngörülen düzenlemeleri ziyadesiyle kapsadığı ayrıca belirtilmelidir.

Anayasanın 10 uncu maddesi herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrımcılığa uğramaksızın kanun önünde eşit olduğunu güvence altına almaktadır. Kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu, Devletin bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü olduğunu öngörmektedir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa ayrımcılık yapılmaz. Teklif anayasanın 10 uncu maddesi ile çelişmektedir. Kadın için öngörülen düzenleme erkek için söz konusu olmamıştır. Mevcut düzenleme “kimse” diyerek düzenlemenin tamamında eşitlik ilkesini gözetirken, getirilmesi öngörülen fıkra bu anlayıştan uzaklaşmaktadır.

Öngörülen düzenleme temel hak ve hürriyetler konusunda Anayasada hakim olan, herkesi kapsayan ve ayrımcılık yerine eşitlik ilkesini önceleyen dilden uzaklaşmaktadır. Anayasanın pek çok maddesi eşitlik ilkesi doğrultusunda temel hak ve özgürlükleri herkese tanımaktadır.

Anayasanın 10 uncu maddesinin dördüncü fıkrasında öngörülen bir ayrımcılığın önünün açılması tehlikesi de göz ardı edilmemelidir.

Mevcut 24 üncü madde kimsenin dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı güvencesini getirmektedir. Arka arkaya fıkralarda tekraren bu ifadenin yer alması, Anayasa yazım tekniği açısından da doğru değildir. Madde tekrarlardan arındırılmalı, sarıh, anlaşılır ve uygulamada hiçbir tereddüte yer vermeyecek şekilde yazılmalıdır. Kanun ve dahi yönetmelik maddesi gibi Anayasa maddesi yazılmamalıdır.

Teklifte geçen “sapkınlık” gibi ifadeler objektif değildir, muğlaktır, uygulamada keyfiliğe yol açacak mahiyettedir.

Bugüne kadar yapılan düzenlemelerin de gösterdiği üzere düzgün yapılmayan Anayasa değişikliklerinin ortaya çıkardığı sorunları düzeltebilmek için, daha kapsamlı yeni Anayasa değişiklikleri gerekmektedir. Bu Teklifte maalesef aynı tehlikeyi barındırmaktadır. Düzenlemeler kabul edilemez yeni taleplerin doğmasına ve her güvencenin Anayasada yer alması talebine yol açabilecektir.

Anayasa Komisyonuna davet edilecek sivil toplum kuruluşları, akademisyenler ve diğer kamu kurumları hakkında muhalefet partilerinin hiçbir şekilde önerileri alınmamış, Komisyon Başkanı böylesine önemli bir konuda sadece kendi belirlediği davetlileri Komisyon toplantısına çağırıştır. Komisyon görüşülen teklif Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nı değiştirmeye yönelik önemli bir Teklifdir. Bu Teklif, seksen beş milyon Türk vatandaşını çok yakından ilgilendiren, temel hak ve hürriyetler kapsamında değişiklik öngören bir Teklifdir. Her ne kadar iktidar kanun tekliflerinin komisyon süreçlerinde muhalefet partilerini dikkate almamayı alışkanlık haline getirmiş olsa bile, böylesine önemli bir konuyu her yönüyle değerlendirmek amacıyla muhalefet partileriyle istişare edilmek suretiyle komisyon davetli listesi belirlenmesi beklenirdi.

Komisyon görüşmelerinde, özellikle Teklifin bel kemiğini oluşturan 1 inci maddesi üzerinde kamu kurum ve kuruluşlarına konulan üç- beş dakika ile sınırlı konuşma süreleri, görüşlerinin yeterince ifadesine engel olmuştur. Konu, paydaşlarınca derinlemesine tartışılması gereken önemdedir. Yangından mal kaçırır gibi bir görüşmeyi kesinlikle hak etmemektedir.

KANUN TEKLİFİNİN MADDELERİ ÜZERİNE

Madde 1

Teklifin 1 inci maddesi Anayasanın din ve vicdan hürriyetini düzenleyen 24 üncü maddesinde değişiklik öngörmektedir. Bu madde uyarınca herkesin, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine Anayasal seviyede koruma getirilmektedir. Bunun yanı sıra Türk Ceza mevzuatımızla inanç düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasının engellenmesi cezai müeyyide altına alınmıştır. Temel amacımız temel hak ve özgürlüklerin tam bir bağımsızlıkla ve eşitlikle korunmasıdır. Başörtüsü özelinde geçmişte yaşanan, toplumu yaralayan ve telafisi mümkün olmayan olayların tekrar yaşanmasının önlenmesidir. İYİ Parti olarak bu amaçla Teklife destek vermekte, Teklifin çelişkilerinin giderilerek başörtü sorununun sonsuza dek siyasetin gündeminden çıkarılmasını istemektedir.

Partimiz, Anayasa Değişikliği Teklifi ile ilgili Anayasa Komisyonu görüşmelerine büyük bir hassasiyet ve özenle katılım ve katkı sağlamıştır. Komisyon gündemine getirilen, 24 üncü maddeye ilişkin Teklifin, toplumda doğuracağı sakıncalar ayrıntılı olarak dile getirilmiş

olmasına rağmen Komisyonunun iktidar partisine mensup milletvekilleri alışılageldikleri dil ve üslupla açıklamalarımızı, itirazlarımızı ve gerekçelerini dikkate almadan önerilerimizin hiçbirini dikkate almamış, uzlaşmadan uzak bir anlayışla yaklaşmışlardır.

Çözüm odaklı yaklaşmak ve toplumun gerçeklerini görmek yerine, ‘bizim dediğimiz şekilde olacak’ diretmesiyle yaklaşmış ve kamuoyu nezdinde birtakım siyasi amaçlarla hareket etmeye devam edeceklerini göstermişlerdir.

Komisyon görüşmelerinde, Teklif sahipleri, başörtüsü sorununun çözüldüğünü, mevzuatta hiçbir boşluk olmadığını ve hatta bu sorunu kendilerinin çözdüklerini, uygulamada da hiçbir sıkıntı yaşanmadığını sıklıkla ifade etmişlerdir. Kendilerine “Yasal bir eksiklik, uygulamada bir boşluk var mı?” diye sorulduğunda; “Hayır yok, hiçbir sıkıntı yok. Bu iş çözüldü.” demektedirler. Kısaca artık Türkiye’de başörtüsüne ilişkin bir gündemin olmadığını dile getirmişlerdir. Bir değişiklik ihtiyacı söz konusu ise bundan önceki 2010 ve 2017 tarihli Anayasa değişikliklerinde bu konuya neden yer verilmediğine tatminkar bir cevap verememişlerdir. Geçmiş yıllarda konu ile yaşanan olumsuzlukları hala bu Teklife gerekçe olarak göstermektedirler. Öncelikle ve özellikle üzerinde durmamız gereken konu budur. Başörtüsü toplumun gündemi olmaktan artık çıkmıştır.

AK Parti grup başkan vekili sayın Özlem Zengin Komisyon görüşmelerinde aynen “*Yaklaşık altmış yılı aşan bir temel hak problemiyle ve özgürlüklerle alakalı bir meseleyle ilgili buradayız..... Hatta bizi buraya getiren ve aynı zamanda partimiz AK Partinin kurulmasında, bugünlere gelmesinde çok büyük pay sahibidir başörtüsü meselesi*” demek suretiyle, aslında yirmi yıl önce kullandıkları bu argüman ve algı ile bugün aynı noktada siyaset yaptıklarını ve yapmaya da devam edeceklerini göstermektedir. İYİ Parti olarak başörtüsü ve kadınların kıyafet tercihleri üzerinden siyaset yapılmasının her zaman karşısında olacağımızı defaten dile getirdik.

Başörtüsü toplumun kapanmış bir yarasıdır. İnancı doğrultusunda, hür bir şekilde yaşamak, evrensel olarak, bireyin en temel hakkıdır. Elbette, bizim insanımızın da hakkıdır. Anayasa ve mevzuatta hiçbir boşluk olmamasına rağmen, başka problemler doğurabilecek bir Teklif gündemdedir. Komisyon görüşmeleri neticesinde görülmüştür ki; başörtüsü meselesinin böyle bir Teklifle gündeme getirilmesi, yaklaşan seçim gündemini belirlemek ve propaganda yaratmanın ötesinde bir hak ve özgürlük arayışı değildir.

Temel hak ve hürriyetlerin sadece Anayasada düzenlenerek, koruma altına alınmaya çalışılması doğru olmadığı gibi, başkaca problemleri de doğuracak potansiyeldedir. Temel hak ve özgürlükler esas, sınırlamalar istisna olmalıdır. Önemli olan yargı organlarının ve tüm uygulayıcıların Anayasa ve kanunların özünden ayrılmayan, ruhuna uygun yorum, tutum, uygulama ve kararlarıdır.

Anayasanın 24 üncü maddesinde bir değişiklik yapılırken temel hak ve özgürlükler konusunda Anayasamızın ruhu, hakim olan ilkeler ve tarafı olduğumuz uluslar arası sözleşmeler dikkate alınmalıdır. Dini inanç ve vicdan hürriyetinin siyasi istismar konusu yapılmasının önüne geçilmelidir.

Avrupa İnsan Hakları Beyannamesinin düşünme, vicdan ve din özgürlüğü başlıklı 9 uncu maddesinde her şahsın düşünme, vicdan ve din hürriyetine sahip olduğu yer almaktadır. Bu hak; din veya kanaat değiştirme, hürriyetini ve alenen veya hususi tarzda ibadet ve ayin veya öğretimini yapmak suretiyle tek başına veya toplu olarak dinini veya kanaatini açıklamak hürriyetini kapsamaktadır. Din veya kanaatleri açıklamak hürriyeti demokratik bir toplumda

ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya genel ahlâkın yahut başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için gerekli olan tedbirlerle ve ancak kanunla sınırlanabilir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 18 inci maddesinde ise herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı olduğu ve bu hakkın din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsadığı yer almaktadır. Bu hükümler dikkate alındığında, taraf olduğumuz uluslar arası sözleşmeler de din ve vicdan özgürlüğüne ve bu bağlamda baş örtme ya da örtmeme özgürlüğüne en geniş korumayı öngörmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin değişik kararlarında; düşünce, din ve vicdan özgürlüğü nün, demokratik toplumun yerleşmiş temel ilkelerinden birini oluşturmakla birlikte dini yönden insanların kendilerini ifade ediş şekillerini, hayat görüşlerini vurguladığı yer almaktadır. 20. Yüzyılda hem dünya üzerinde hem de ülkemizde geçirilen sancılı süreçlerin akabinde din ve vicdan hürriyeti hukuki koruma altına alınmıştır.

Bu noktada Anayasamızın usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmaların kanun hükmünde olduğu, bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiasında bulunulamayacağı ve kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas alınacağını öngören 90 ıncı maddesi gözden uzak tutulmamalıdır.

İYİ Parti olarak, günümüz Türkiye’inde herkesin dini inancını özgürce, huzur ve güvenlik içerisinde yaşamasını, dini inancı nedeniyle sorgulanmayacağı, yargılanmayacağı, aynı zamanda başını örtmeyen kadınların da korunacağı ve başörtü sorununun ülkenin gündeminden sonsuza kadar çıkmasını sağlayacak önergemiz Komisyona sunulmuştur. Ayrıca, başörtüsü korunmak kaydıyla Devletin görevin gerektirdiği tedbirleri alabileceği öngörülmüştür. Önergemiz ile; inanç hürriyetinin tam ve kâmil olarak kapsanması amaçlanmıştır. Kişi hak ve hürriyetlerinin ayrılmaz bir parçası olarak inanç hürriyetinin tüm toplumsal kesimleri kapsaması hedeflenmektedir. Kimse inancını açıklamak ya da ispatlamak durumunda kalmamalıdır. Başörtüsünün dini inanca bağlanması, başka birisine bunun dini inanç çerçevesinde olup olmadığı hususunda değerlendirme ya da yargılama yapma imkânı verecektir. Bundan kaçınılmalıdır. Bu sebeple dini inanç ibaresine bağlı kalmadan bütün kadınların başını örtme ya da örtmeme özgürlüğü ve giyim tercihleri Anayasal düzeyde korunmalıdır. Böylece bir yandan başörtüsü üzerinden kadınların hiçbir baskı ya da dayatma ile karşılaşmamaları sağlanırken diğer yandan icra edilen kamusal görevin gerektiği şekilde giyinme hususundaki tereddütler giderilmiş olacaktır. Bu vesile ile toplumda belirli hizmetler için (sağlık, askerlik, hosteslik, polislik, adalet, Devlet memurluğu gibi belli hizmetler için öngörülen kıyafetlerle ilgili olarak başörtüsü tercihi ile ilgili bir engelleme olmaksızın kadınların kamusal görevlerini ifa etmesi sağlanacaktır. Toplumun tüm kesimlerini kapsayan ,dini inanç özgürlüğünün tam bir tarafsızlık ve eşitlik çerçevesinde yaşanmasını amaçlayan önergemiz Komisyonun AK Parti ve MHP ye mensup üyelerince reddedilmiştir. Böylece tarihi bir mutabakat fırsatı kaçırılmıştır.

Başörtüsü kullanan bir kişinin başını hangi nedenle örttüğünün sorgulanmaması gerekir. Aksi halde ilk etapta, başörtüsünün neden örtüldüğü sorunu gündeme gelirken ardından niyet sorunu gündeme gelecek ve niyet okumalar başlayacaktır. Dini inanç veya kanaatlerini açıklama hakkı ve hürriyeti özüne uygun yaşanamayacaktır. Teklif ile öngörülen düzenlemenin doğrudan dini inanca bağlanması, Anayasanın 24 üncü maddesinin koruma sağladığı, kimse dini inancını açıklamak zorunda değildir hükmü ile de çelişecektir. Başörtüsü kullanılmasının hangi sebeple

olursa olsun korunmasını sağlayacak bir düzenleme ile kişinin inandığı dine karşı yapılacak muhtemel sorgulama ve yargılamaların önüne geçilecektir.

Bu noktada inanan ve inancını yaşayan vatandaşların yanı sıra inanmayan vatandaşların hak ve özgürlüklerinin de korunması zorunludur. En nihayetinde başörtüsünün hangi amaçla yapıldığının sorgulanmayacağı bir düzenlemenin Anayasaya alınması, sorunun kökten çözümünü sağlayacaktır. Özlem Zengin'in dile getirdiği üzere sorunun çözümü önündeki tek engel, İktidar çevrelerinin artık seçim çalışmalarında bu konuyu siyasi malzeme olarak kullanamayacak olmalarıdır..

Türkiye’de din ve vicdan özgürlüğü öncelikle Anayasada yer almıştır. Din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili olarak başta Anayasa olmak üzere mevzuatta yer alan hükümlerin temel amacı dini siyasetin bir aracı ve malzemesi olmaktan çıkarmaktır. Bu doğrultuda amacımız, Türkiye’de sorun olmaktan çıkmış ve artık sadece seçim zamanları siyasi maksatla gündeme getirilen başörtüsü konusunun sonsuza dek gündemden çıkarılması, gerçek gündemin tartışılmasıdır.

Madde 2

Anayasanın Ailenin korunması ve çocuk haklarını düzenleyen 41 inci maddesi üç kez değişikliğe uğramıştır.

2001 yılında 4709 sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle; maddenin birinci fıkrasının sonuna ‘ve eşler arasında eşitliğe dayanır’ ibaresi eklenmiştir. Bu maddenin gerekçesinde ise aynen şu ifade yer almaktadır: *“Kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik bir düzenlemedir.”* Bu Anayasa Değişiklik Teklifinin altında; merhum Bülent Ecevit, merhum Mesut Yılmaz ile Sayın Devlet Bahçeli’nin imzası vardır.

2001 yılında yapılan değişiklik üzerinde 24 Eylül 2001’de TBMM’de tümü üzerinde yapılan ilk gün görüşmelerinde Adalet ve Kalkınma Partisi adına konuşma yapan İstanbul Milletvekili Mehmet Ali ŞAHİN *“kadın-erkek eşitliği ilk defa anayasamıza girmektedir”* ifadesini kullanmıştır.

Anayasa değişikliğinin 26 Eylül 2001’de yapılan madde görüşmelerinde AK Parti Grubu adına konuşan Kayseri Milletvekili Sadık YAKUT:

“Anayasanın 41 inci maddesinin birinci fıkrasına “ve eşler arasında eşitliğe dayanır” ibaresinin eklenmesinin, sonuçları itibariyle, değişiklik teklifinin en önemli maddelerinden bir tanesi olduğu inancındayız.”

Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin ışığı altında, kadın-erkek eşitliğini anayasal kural haline getiren bu değişikliği AK Parti olarak destekliyor; kabulü yönünde oy kullanacağımızı ifade ediyorum.” İfadelerini kullanmıştır.

AK Parti, getirdiği bu Anayasa değişikliği Teklifiyle *“eşler arasında”* ibaresinin ailenin ve evlilik birliğinin kadın-erkek arasında olmayı kapsamadığını ifade etmesi her şeyden önce TBMM’nin iradesini çarpıtmaktır.

2010 yılında ikinci fıkra olarak *“Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.”* ve üçüncü fıkra olarak ise *“Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları*

koruyucu tedbirleri alır.” eklenmiştir. Maddede ana ve babadan bahsedilmektedir. Bu durumda ananın kadın, babanın da erkek olduğuna şüphe yoktur.

Türk Medeni Kanunu aileye toplumsal bir olgu olarak bakmış; kanun koyucu toplumun temeli olarak gördüğü aileye; geniş aile ya da çekirdek aile ayrımı yapmaksızın, Anayasal düzeyde koruma öngörerek Devlete bu çerçevede ailenin huzur ve refahını koruma görevi vermiştir. Toplumumuzda büyükanne, büyük baba, hala, teyze gibi her dereceden akrabaların birlikte yaşadıkları geniş aileler yaygındır. Aile içi şiddet özelinde aileyi oluşturan her bireyin Devletin korumasında olduğu unutulmamalıdır.

Teklifle evlilik birliği ancak kadın ve erkeğin evlenmesiyle kurulabilir ibarelerinin birinci fıkraya eklenmesi öngörülmektedir. Maddenin gerekçesinde *“kadın-erkek dışındaki hiçbir birlikteliğin evlilik birliği olarak kabul edilmeyeceği”* ifade edilmiştir. *“Eşler”* ibaresinin, evlilik birliğinin sanki kadın-erkek arasında olmasına cevap vermiyormuş gibi gösterilmiştir. Bugüne kadar Türk milletinde kadın-erkek dışında bir evlilik birliği kurulmamıştır. Kamuoyunda böyle bir talep dahi yoktur. Mevcut hükümlerde böyle evliliklere cevaz veren bir düzenleme yoktur. Türk milletinin kültüründe de böyle bir anlayış yoktur.

Aile ve evlilik birliği farklı kavramlardır. Türk Medeni Kanunu ikinci kitabı ile aile hukukunu düzenlemektedir.^{124,134,185, vd} maddelerinde evlilik birliğinin kadın ve erkek arasında kurulacağı son derece nettir. TMK'nın 124 üncü maddesi ile erkek veya kadının on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemeyeceği, 143 üncü maddesi ile aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreninin yapılamayacağı, evlenmenin geçerliliğinin dini törene bağlı olmayacağı düzenlenmiştir. Özetle; bir hukuki işlem olan, TMK'da belirlenen şartlar doğrultusunda gerçekleşmesi zorunlu, hukuki sonuçlar bağlanan ve çekirdek ailenin temeli olan evlilik akdi, Türk Medeni Kanunun kabulünden itibaren bellidir. Bu konuda en ufak bir sorun da yaşanmamaktadır. Aynı şekilde, Nüfus Hizmetleri Kanunu da evlilik birliğinin kadın ve erkek arasında kurulabileceğine ilişkin hükümler içermektedir.

Komisyon görüşmelerinde de Teklif sahiplerince bu konuda uygulamada bir sıkıntı olmadığı Anayasada sadece altının çizildiği ifade edilmiştir. Özlem Zengin bir/iki dakika ayırdığı konuşmasında: *“Anayasa'mızın 41'inci maddesiyle alakalı teklif. 41'in ci maddedeki teklifimiz aslında çok sarıh bir teklif, o yüzden konuşmamızın ana kısmını ben 24'üncü maddenin oluşturacağını düşünüyorum çünkü Anayasa'mızın 41inci maddesinde, aslında hukuken zaten Nüfus Kanunu'nda, Medeni Kanun'da çok sarıh olarak anlaşılabileceği gibi, Türkiye 'de ancak bir kadın ve bir erkekle evlilik birliği gerçekleştirebilir. 41 inci maddeye baktığımızda, bu hükmün altının çizildiğini görüyoruz.”* ifadelerini kullanmıştır. Bir hükmün altını çizmek için Anayasa değişikliği yapılmaz. Bir yerde bir sorun varsa, bir ihtiyaçtan kaynaklanıyorsa sonuçta toplumsal mutabakatla Anayasa değişiklikleri yapılmalıdır.

Teklifin genel gerekçesi ve maddenin gerekçesinde yer alan, aile ve evlilik kurumunun her türlü tehlike, tehdit ve sapkın akımlardan güçlü şekilde korunmasının, Teklifle öngörülen düzenleme ile sağlanmasının mümkün olmayacağı açıktır.

Burada çocuk gelinleri, küçüğün istismarını, kadına karşı şiddeti, kadın cinayetlerini önleyecek, azaltacak herhangi bir düzenleme de söz konusu değildir. Önemli olan, kadınların öldürülmekten, şiddetten, tacizden, her türlü mobingden amasız fakatsız şartsız korunmasıdır. Asıl kanayan yaralar, gerçek gündem bu konulardır. Enerjimizi bu sorunları çözmek için harcamalıyız.

Toplumsal konsensusun bir ifadesi olan Anayasa değişikliklerinin en yüksek seviyede uzlaşma ile gerçekleştirilmesi ve toplumsal bir ihtiyaçtan kaynaklanması gereklidir. Toplumdan bu düzenleme ile ilgili bir talebin, tartışma açan bir kesimin, ya da uygulamada yaşanan sıkıntının varlığından söz edilemez.

Anayasa’nın 41 inci maddesi, aileyi sağlayan “evlilik birliğinin” kadın ve erkek dışında olmasına imkân veren bir madde değildir. Kaldı ki AK Partinin amacının bu konu üzerinden siyasi tartışmalar oluşturmak olduğu anlaşılmaktadır. Şüphesiz böyle bir düzenlemeye bugün imza atanlar, 2001 yılında yapılan düzenlemeyi ve gerekçesini görmezden gelmektedir. Bu düzenleme, Türk milletinin aile kavramını bilmeyenlerin veya bundan şüphe duyanların yersiz kaygılarından öteye bir anlam taşımaz. Bize göre getirilen bu değişiklik Teklifi, mevcut Anayasa maddesinde mündemiç olan ve evlilik birliğinin kadın ile erkeğin evlenmesiyle kurulduğu malumunun ilanından ibaret bir hususun tekraren ifade edilmesinden öteye bir anlam taşımamaktadır.

Bu nedenle, bu maddeyle ilgili olarak değişikliği gerektirecek toplumsal bir talep veya Anayasal bir boşluk görmemekteyiz.

Tüm bu nedenlerle, Anayasanın 24 üncü ve 41 inci maddelerinin birlikte değerlendirilmesinin doğru olmayacağını değerlendirmekteyiz.

Temel hak ve özgürlükleri, maddeler değil ilkeler çerçevesinde tartışan, ayrımcılığı değil birleştirmeyi önceleyen, ortak akılı arayan, katılımcı Anayasa yapım sürecinden uzaklaşmamalı, demokrasiyi, temel hak ve özgürlükleri daha ileriye taşıyacak düzenlemelere ulaşmak için çabalamalıyız.

Sonuç olarak; Anayasa Komisyonunda başörtüsü meselesini tam ve kâmil olarak çözmek amacıyla verdiğimiz önerge ortadayken, “Dini İnanç” ibaresine karşı olduğumuz iddiası tamamen temelsiz ve gerçek dışıdır. Bilakis amacımız başörtüsü meselesini tamamen siyasetin inisiyatifinden çıkarmaktır. Kadınların başını örtme ya da örtmeme özgürlüğü ve giyim tercihlerinin Anayasal güvence altına alınmasına sonuna kadar destek verdik. İktidar ve ortağı başörtü meselesini sonsuza dek ülke gündeminden çıkarma önerimizi ve bu konudaki katkımızı görmezden gelmiş, bu Teklifin TBMM ‘de tam bir uzlaşi içinde, beş yüzün üzerinde bir oyla geçmesi mümkünken, bu tarihi fırsat elinin tersiyle itmiştir.

Ahmet Kamil Erozan

Bursa

Feridun Bahşı

Antalya

TEKİRDAĞ MİLLETVEKİLİ MUSTAFA ŞENTOP; MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ GENEL BAŞKANI OSMANİYE MİLLETVEKİLİ DEVLET BAHÇELİ; ADALET VE KALKINMA PARTİSİ GRUP BAŞKANI SİVAS MİLLETVEKİLİ İSMET YILMAZ VE GRUP BAŞKANVEKİLLERİ TOKAT MİLLETVEKİLİ ÖZLEM ZENGİN, KAYSERİ MİLLETVEKİLİ MUSTAFA ELİTAŞ, ÇANAKKALE MİLLETVEKİLİ BÜLENT TURAN, ÇANKIRI MİLLETVEKİLİ MUHAMMET EMİN AKBAŞOĞLU, BARTIN MİLLETVEKİLİ YILMAZ TUNÇ; MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ GRUP BAŞKANVEKİLLERİ MANİSA MİLLETVEKİLİ ERKAN AKÇAY, SAKARYA MİLLETVEKİLİ MUHAMMED LEVENT BÜLBÜL; BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ GENEL BAŞKANI ANKARA MİLLETVEKİLİ MUSTAFA DESTİCİ İLE 325 MİLLETVEKİLİNİN TEKLİFİ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASINDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN TEKLİFİ

MADDE 1- 7/11/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 24 üncü maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

“Temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ile kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılması, hiçbir kadının başının örtülü veya açık olması şartına bağlanamaz.

Hiçbir kadın; dinî inancı sebebiyle başını örtmesi ve tercih ettiği kıyafetinden dolayı eğitim ve öğrenim, çalışma, seçme, seçilme, siyasî faaliyette bulunma, kamu hizmetlerine girme ile diğer herhangi bir temel hak ve hürriyeti kullanmaktan ya da kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan hiçbir surette yoksun bırakılamaz. Bu nedenle kınanamaz, suçlanamaz ve herhangi bir ayrımcılığa tâbi tutulamaz. Alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafet söz konusu olduğunda Devlet, ancak dinî inancı sebebiyle kadının başını örtmesini ve tercih ettiği kıyafetini hiçbir surette engellemek şartıyla gerekli tedbirleri alabilir.”

MADDE 2- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41 inci maddesinin kenar başlığı “1. Ailenin korunması, evlilik birliği ve çocuk hakları” şeklinde ve birinci fıkrasında yer alan “temelidir ve” ibaresi “temelidir. Evlilik birliği, ancak kadın ile erkeğin evlenmesiyle kurulabilir ve” şeklinde değiştirilmiştir.

MADDE 3- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer ve halkoyuna sunulması halinde tümüyle oylanır.

ANAYASA KOMİSYONUNUN KABUL ETTİĞİ METİN

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASINDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR
KANUN TEKLİFİ**

MADDE 1- 7/11/1982 tarihli ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 24 üncü maddesine aşağıdaki fıkralar eklenmiştir.

“Temel hak ve hürriyetlerin kullanılması ile kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanılması, hiçbir kadının başının örtülü veya açık olması şartına bağlanamaz.

Hiçbir kadın; dinî inancı sebebiyle başını örtmesi ve tercih ettiği kıyafetinden dolayı eğitim ve öğrenim, çalışma, seçme, seçilme, siyasî faaliyette bulunma, kamu hizmetlerine girme ile diğer herhangi bir temel hak ve hürriyeti kullanmaktan ya da kamu veya özel kesim tarafından sunulan mal ve hizmetlerden yararlanmaktan hiçbir surette yoksun bırakılamaz. Bu nedenle kınanamaz, suçlanamaz ve herhangi bir ayrımcılığa tâbi tutulamaz. Alınan veya verilen bir hizmetin gereği olan kıyafet söz konusu olduğunda Devlet, ancak dinî inancı sebebiyle kadının başını örtmesini ve tercih ettiği kıyafetini hiçbir surette engellemek şartıyla gerekli tedbirleri alabilir.”

MADDE 2- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41 inci maddesinin kenar başlığı “I. Ailenin korunması, evlilik birliği ve çocuk hakları” şeklinde ve birinci fıkrasında yer alan “temelidir ve” ibaresi “temelidir. Evlilik birliği, ancak kadın ile erkeğin evlenmesiyle kurulabilir ve” şeklinde değiştirilmiştir.

MADDE 3- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer ve halkoyuna sunulması halinde tümüyle oylanır.

